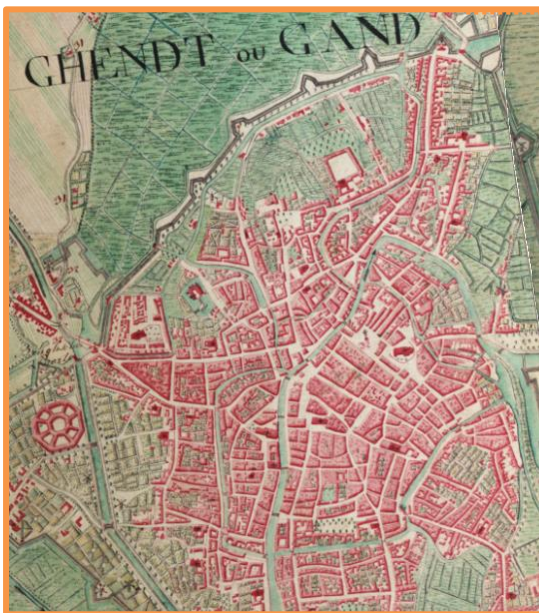

ARCHEOLOGIENOTA

GENT – GRAAF VAN VLAANDERENPLEIN

J. CLAESEN, B. VAN GENECHTEN, G. VERBEELEN

N. PIL, E. DIRIX & A. DEVROE

JANUARI-FEBRUARI 2017

Titel
Archeologienota zonder ingreep in de bodem. Gent – Graaf Van Vlaanderenplein

Auteur(s)
Jan Claesen, Ben Van Genechten, Nathalie Pil, Giel Verbeelen, Annika Devroe & Evelien Dirix

Opdrachtgever
GRAMMYCO nv

Projectnummer
2017A62

Plaats en datum
Kortenaken, 13 januari tot 23 februari 2017

Reeks en nummer
ARCHEBO rapport 2017A62
ISSN 2034-5615

© 2017 ARCHEBO bvba

ARCHEBO bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijke toestemming van de opdrachtgever.

INHOUD

Administratieve fiche.....	1
1 Inleiding	2
1.1 Algemeen	2
1.2 Beschrijving onderzoeksopdracht	2
1.3 Doelstellingen	4
1.4 Onderzoeksvragen	5
2 Huidige & toekomstige situatie	6
2.1 Huidige situatie	6
2.2 Toekomstige situatie	9
3 Bureauonderzoek	14
3.1 Landschappelijke & bodemkundige situering	14
3.2 Archeologische en erfgoedkundige data.....	22
3.3 Bouwhistorisch onderzoek van het projectgebied	25
3.4 Archeologische verwachting	39
4 Resultaten bureauonderzoek	40
4.1 Algemeen	40
4.2 Beantwoording onderzoeksvragen	40
4.3 Samenvatting / assessment bureauonderzoek	41
4.4 Programma van maatregelen	43
5 Bibliografie	44
6 Figurenlijst.....	46
7 Plannenlijst.....	48

ADMINISTRATIEVE FICHE

Naam site:	Gent – Graaf Van Vlaanderenplein		
Onderzoek:	Archeologienota zonder ingreep in de bodem		
Ligging:	Graaf Van Vlaanderenplein 15-19, Tweebruggenstraat 3, 9000 Gent		
Kadaster:	Afdeling 4, Sectie. D, nrs. D2539x, D2539R & D2480w		
Coördinaten (zie hoofdstuk 1.2):	A	X	105370,402
		Y	193240,829
	B	X	105430,371
		Y	193258,137
	C	X	105438,516
		Y	193208,591
	D	X	105404,784
		Y	193230,649
Opdrachtgever:	GRAMMYCO nv		
Uitvoerder:	ARCHEBO bvba		
Projectcode bureauonderzoek:	2017A62		
Projectleiding:	Jan Claesen		
Erkenningsnummer projectleiding:	OE/ERK/Archeoloog/2015/00014		
Bewaarplaats archief:	ARCHEBO bvba (tijdelijk)		
Grootte projectgebied:	Ca. 1 822,261 m²		
Uitvoeringsperiode:	februari 2017		
Reden van de ingreep	Restauratie van een monument, afbraak van een industriële loods, de inrichting en bouw van 6 appartementen en 6 woningen met patio (Graaf Van Vlaanderenplein) en de opfrissing van de notariswoning (Tweebruggenstraat).		
Wetenschappelijke vraagstelling:	Het doel van deze archeologienota is een archeologische evaluatie van het terrein, de geplande werken en impact op het bodemarchief.		
Termen Thesauri	Bureauonderzoek, verstoring, monument, restauratie, historische binnenstad Gent, nieuwbouw,...		

1 INLEIDING

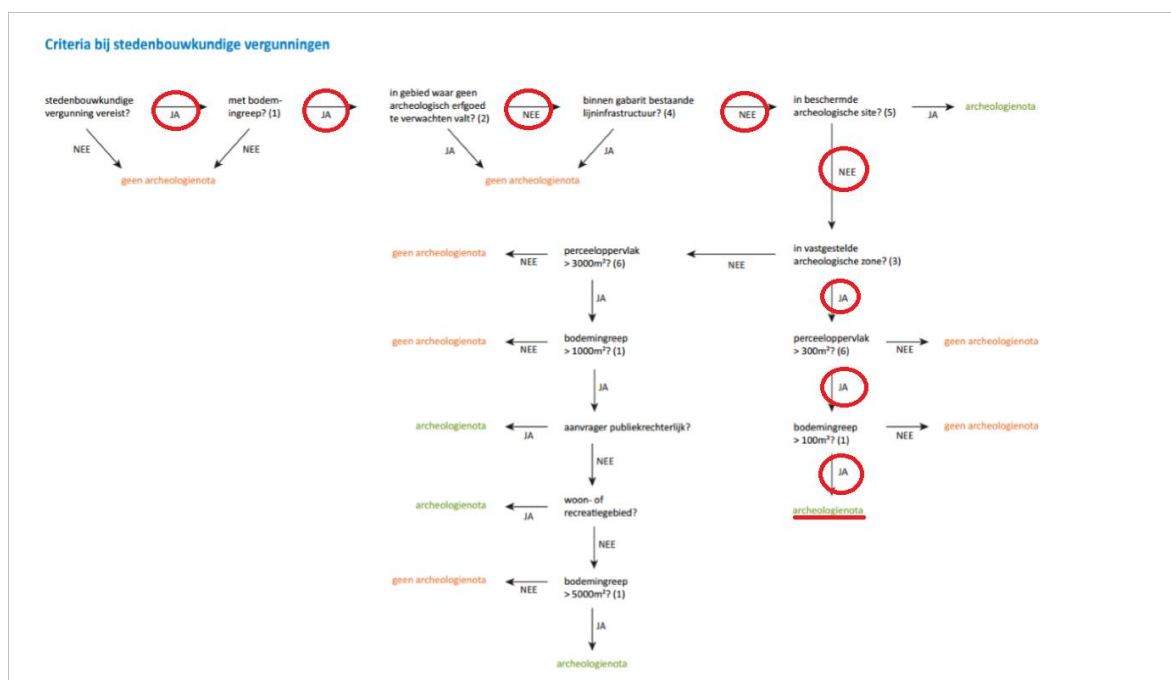
1.1 Algemeen

Bij het aanvragen van een stedenbouwkundige vergunning of een verkavelingsvergunning kan het zijn dat het toevoegen van een archeologienota aan de aanvraag verplicht wordt gesteld. De archeologienota wordt geschreven door een erkend archeoloog en bevat de resultaten van een archeologisch vooronderzoek en een advies voor vrijgave of eventueel vervolgonderzoek.

Het toevoegen van een archeologienota aan een stedenbouwkundige aanvraag is afhankelijk van een aantal criteria (zie de beslisboom in *Figuur 1*):

- De totale oppervlakte van de percelen
- De oppervlakte van de geplande bodemingrepen
- De ruimtelijke bestemming van het terrein
- De ligging van het terrein binnen of buiten een archeologische zone of de site volgens de inventaris

Het desbetreffende project ligt in een vastgelegde archeologische zone. Aangezien het projectgebied groter is dan 300m² en de bodemingreep groter zal zijn dan 100m², is een archeologienota vereist.

Figuur 1: Criteria bij stedenbouwkundige vergunningen

1.2 Beschrijving onderzoeksoopdracht

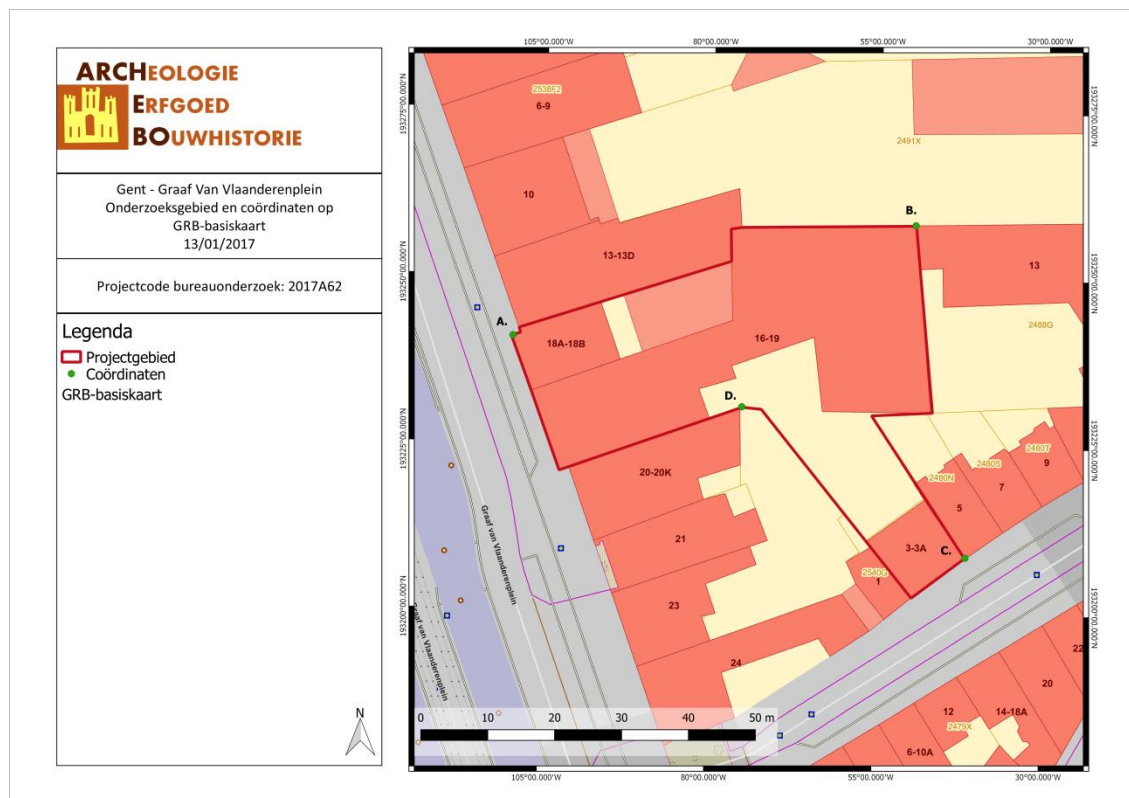
Naar aanleiding van een stedenbouwkundige aanvraag heeft ARCHEBO bvba in opdracht van GRAMMYCO NV een archeologienota opgesteld in het onderzoek naar een project aan het Graaf Van Vlaanderenplein en de Tweebruggenstraat in Gent. Beide gebouwen kennen een connectie via de binnenkoer. Het pand aan het Graaf Van Vlaanderenplein is een beschermd neoclassicistisch gebouw dat uitmaakt van een beschermd stads- en dorpsgezicht sinds 1988.¹ Het pand in de Tweebruggenstraat is een neoclassicistisch burgerhuis met doorgang. Het pand is samen met de gevels van de drie opeenvolgende huizen beschermd als bouwkundig erfgoed sinds 2009. De aanvraag luidt de restauratie van het pand aan het Graaf Van

¹ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Neoclassicistisch huizenblok met omgeving", *Inventaris Onroerend Erfgoed*, geraadpleegd 16 januari 2017, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8913>.

Vlaanderenplein. Het pand zal op het gelijkvloerse niveau ingericht worden als handelspand terwijl de hogere etages worden ingericht voor 6 luxe-appartementen. De bestaande industriële loods en de bestaande nieuwbouw aan de achtergevel zullen afgebroken worden ten voordele van 6 nieuwbouw woningen met patio. De notariswoning aan de Tweebruggenstraat zal opgefrist worden en behoudt de connectie met het andere pand zodat de nieuwe ondergrondse garage bereikbaar blijft.

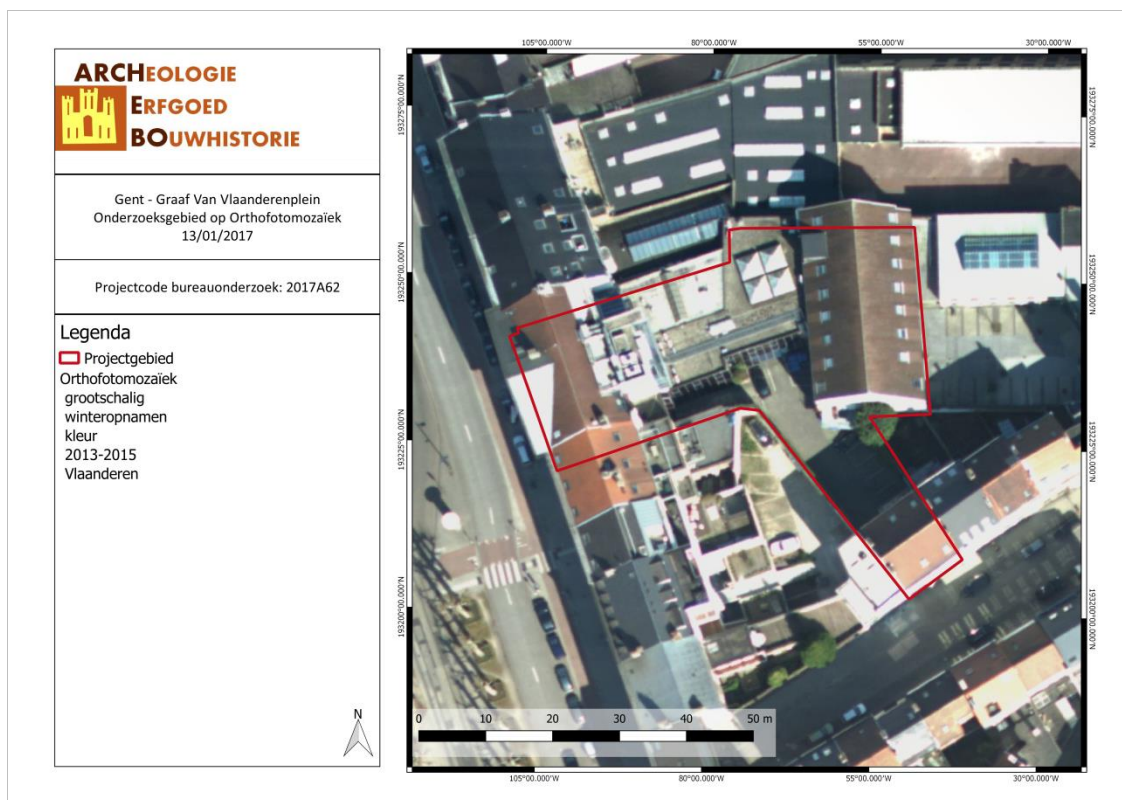
Aangezien de aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning pas na 1 juni werd ingediend, is een archeologienota evenwel vereist, zoals vastgelegd in het Onroerendergoeddecreet (art. 5.4.1, 5.4.2, 5.4.8 en 5.4.9). Het bureauonderzoek werd uitgevoerd in januari 2017 onder leiding van erkend archeoloog Jan Claesen. Contactpersoon bij de opdrachtgever, GRAMMYCO NV, was Fabrice Delahaye. In de onderhavige archeologienota worden de locatie van het terrein en de reeds uitgevoerde werken geanalyseerd. Deze informatie wordt samen met de resultaten van een archeologisch bureauonderzoek bestudeerd.

De onderstaande GRB-kadasterkaart en de Orthofoto tonen het onderzoeksgebied in hun omgeving.

GEGR/17/01/13/1 - Digitale aanmaak

Figuur 2: Situering van het onderzoeksgebied en coördinaten op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2017)

GEGR/17/01/13/2 - Digitale aanmaak

Figuur 3: Situering van het onderzoeksgebied op Orthofoto (Geopunt, 2017)

1.3 Doelstellingen

In het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de werken. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Onderdeel van de archeologienota is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor vervolgonderzoek.

Om vast te stellen of bij werkzaamheden archeologische waarden zullen vernietigd worden, is een archeologisch onderzoek nodig. Er wordt een bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis van bekende gegevens van bodemkaarten, uit cartografische en andere historische bronnen en eventueel voorgaand onderzoek in de directe omgeving van het onderzoeksgebied wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied. Indien uit deze desktopanalyse blijkt dat er een kans is op het aantreffen van archeologische waarden binnen het onderzoeksgebied, zal de bodem onderzocht worden op gaafheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van archeologische indicatoren.

Deze archeologienota dient bekrachtigd te worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed en nadien bij de aanvraag voor de bouwvergunning gevoegd te worden.

1.3.1 Randvoorwaarden

De geplande archeologische werken kunnen pas uitgevoerd worden na de afbraak van de aanbouw en de industriële loads. Ook zal eerst de bestaande asfalt afgegraven moeten worden.

1.4 Onderzoeksvragen

Tijdens het bureauonderzoek dienen op zijn minst onderstaande vragen beantwoord te worden:

1. *Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?*
2. *Welke info is er nog te vinden over voormalige constructies op het terrein?*
3. *Welke archeologische structuren kunnen ter hoogte van het onderzoeksgebied verwacht worden op basis van een analyse van historisch kaart- en bronnenmateriaal?*
4. *In welke mate en in welke zones kan er een recente verstoring verwacht worden van archeologisch erfgoed?*

2 HUIDIGE & TOEKOMSTIGE SITUATIE

2.1 Huidige situatie

Het projectgebied omvat twee historische 19de-eeuwse panden in de binnenstad van Gent aan het Graaf Van Vlaanderenplein en de Tweebruggenstraat. Het pand aan het Graaf Van Vlaanderenplein is een beschermd gebouw dat deel uitmaakt van een beschermd stad- en dorpsgezicht voor de omgeving van het voormalige Zuid-Station (nu Stedelijke bibliotheek). De gelijkvloerse verdieping is momenteel in gebruik als bankkantoor voor BKCP. (Beobank). De kantoorruimtes op de eerste (tussen)verdieping staan momenteel leeg. De achterzijde van het gebouw werd enkele jaren geleden (op een ongekende datum) uitgebreid met een hedendaagse nieuwbouw, grotendeels in glas, in twee etages. Achteraan het perceel staat een oude industriële loods die momenteel nog dienst doet als parkeergebouw en feestzaal. Het pand in de Tweebruggenstraat huist een eengezinswoning met notarispraktijk. Deze neoclassicistische gevel in vier traveeën heeft een poortopening die in connectie staat met het binnenplein van het pand aan het Graaf Van Vlaanderenplein. Dit binnenplein is overigens volledig verhard en ingericht als parking.

Figuur 4 (Foto 1, links): Gevel van het pand aan het Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)

Figuur 5 (Foto 2, rechts): Gevel van het pand in de Tweebruggenstraat (Van Looveren, 2016)

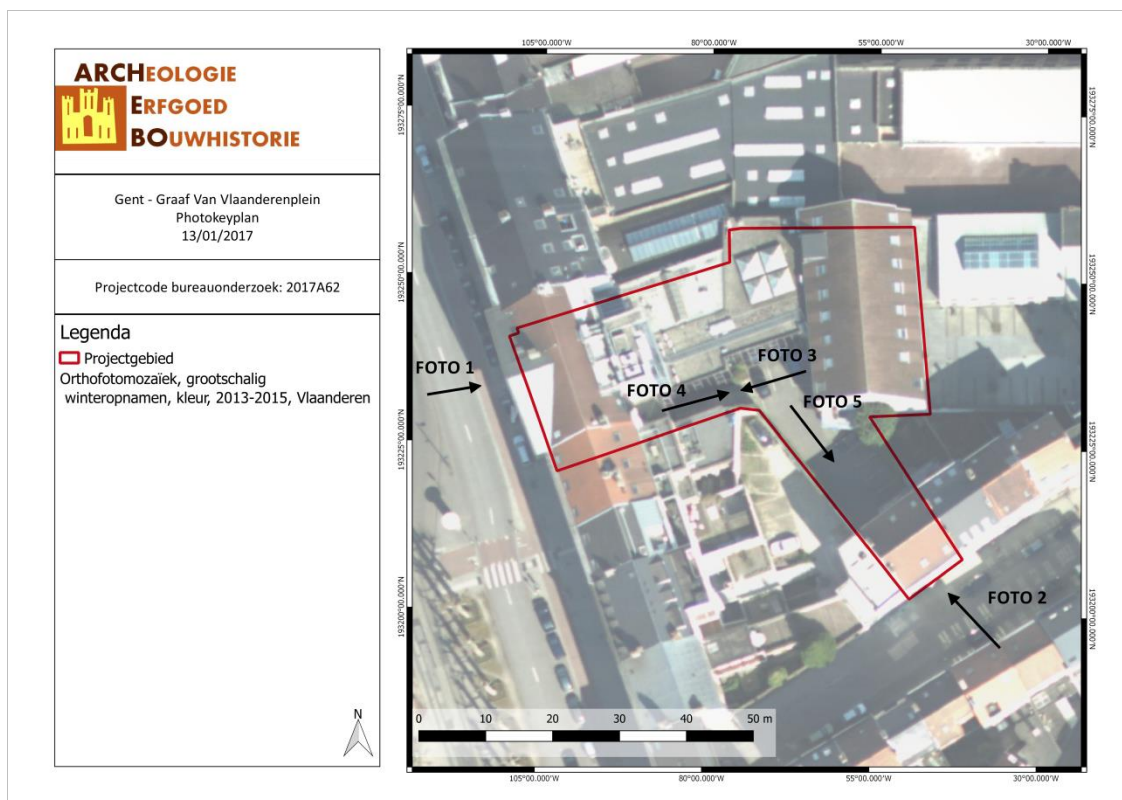
Figuur 6 (Foto 3, links): Zicht op de nieuwbouw achter het bankkantoor (Van Looveren, 2016)

Figuur 7 (Foto 4, midden): Zicht op de industriële loods op het binnenplein, genomen vanuit de nieuwbouw (Van Looveren, 2016)

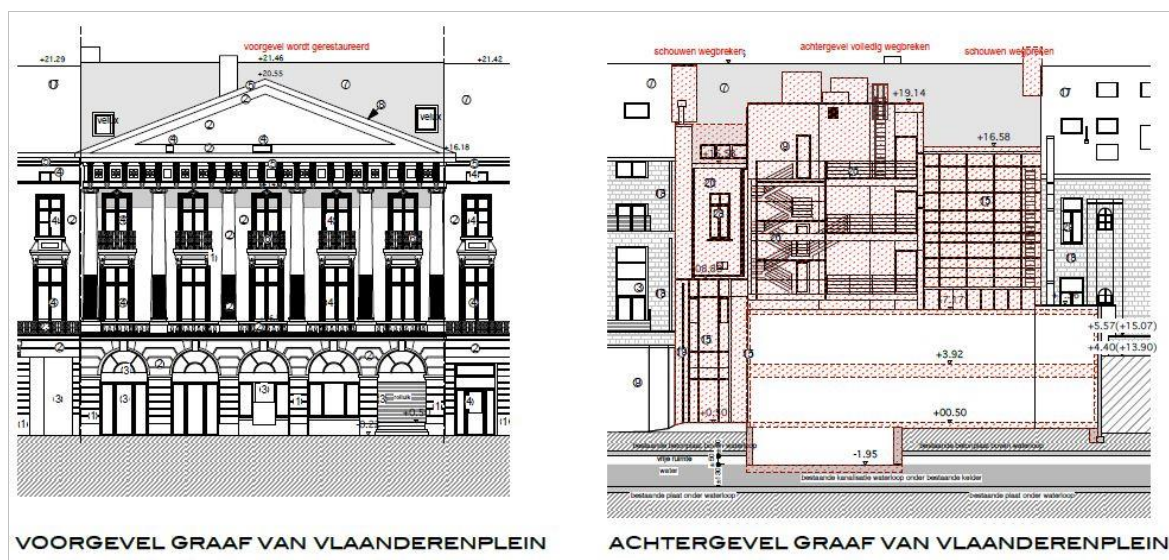
Figuur 8 (Foto 5, rechts): Zicht op de notariswoning, genomen vanuit het binnenplein (Van Looveren, 2016)

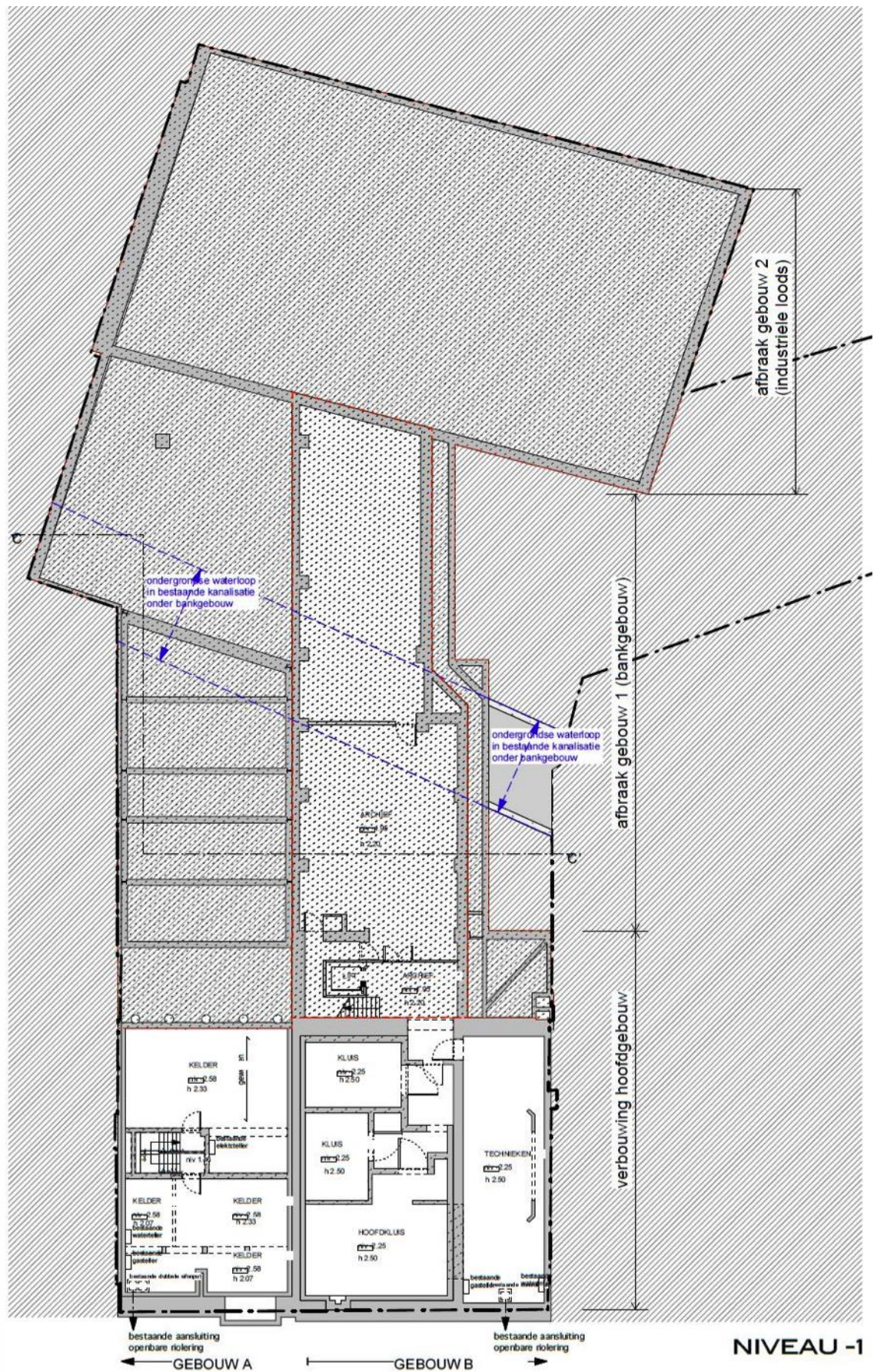
GEGR/17/01/13/3 - Digitale aanmaak

Figuur 9: Situering van het onderzoeksgebied en foto's op het Photokeyplan (Geopunt, 2017)

Onderstaande plannen en geveltekeningen zijn afkomstig van Adins – Van Looveren architecten en tonen de huidige situatie van het gehele projectgebied. Onderstaande geveltekeningen geven in rode pen aan welke onderdelen zullen afgebroken worden. De voorgevel van het gebouw wordt behouden en gerestaureerd.

Figuur 10: Voor- en achtergevel van het pand aan het Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)

Figuur 11: Plan niveau -1, huidige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)

Figuur 12: Plan niveau 0, huidige toestand, panden Graaf Van Vlaanderenplein en Tweebruggenstraat (Van Looveren, 2016)

De historische panden aan het Graaf Van Vlaanderenplein en aan de Tweebruggenstraat zal geheel behouden worden (rode omlijsting). De bijbouw achteraan het monument zal afgebroken worden (gele omlijsting). De industriële loods (momenteel met parking) zal eveneens afgebroken worden. De kelderverdieping van de achterbouw en de loods zijn ondiep op de plannen weergegeven (enkel muurfunderingen). Belangrijk is eveneens de nog aanwezige waterloop het 'Oud Scheldeken' (een oude vertakking van de Schelde, plan niveau 0, blauwe pen). De waterloop moet behouden worden.

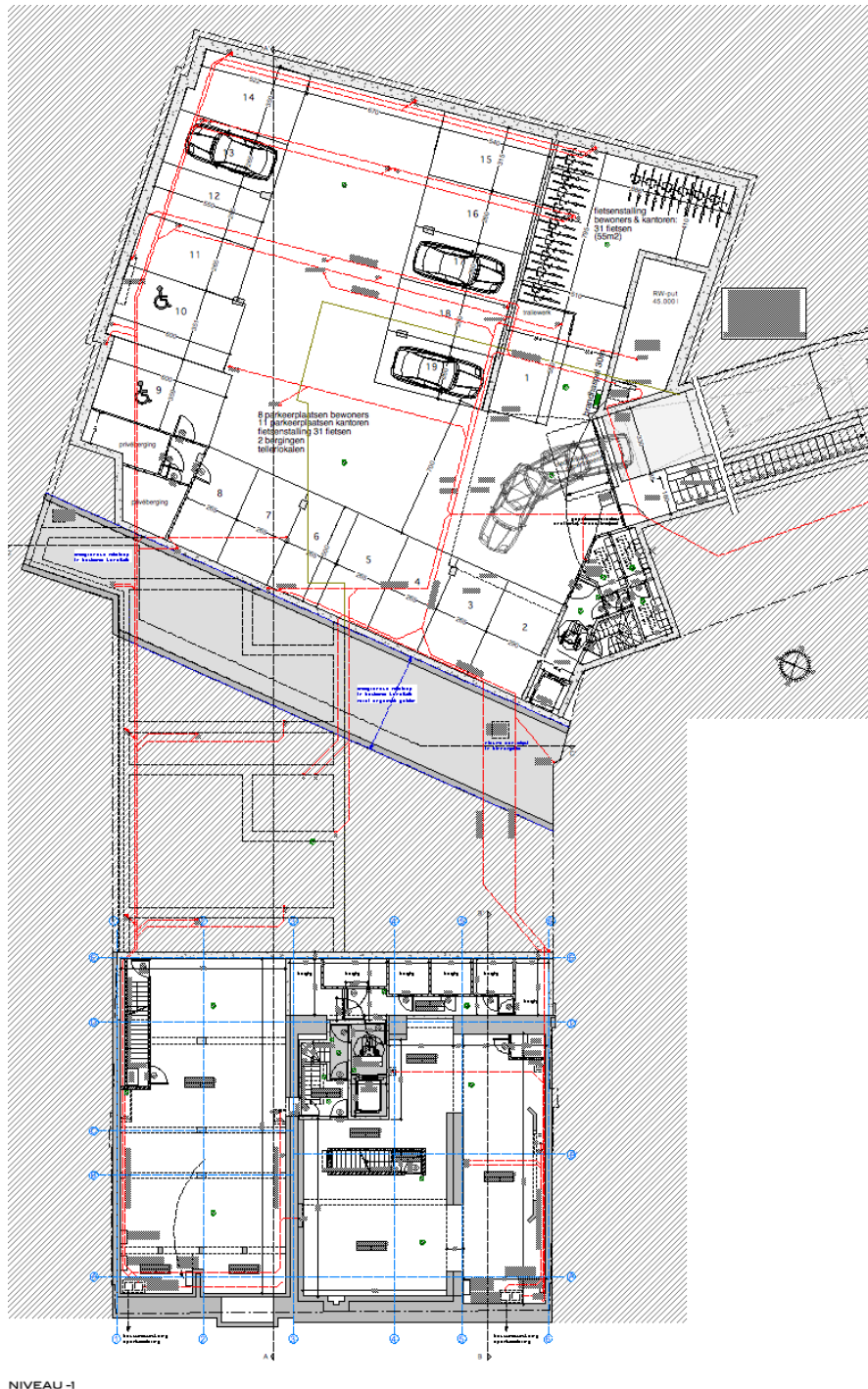
2.2 Toekomstige situatie

Het Masterplan, opgesteld door Adins – Van Looveren architecten, toont de volgende ingrepen. De historische en beschermde gevel van het pand aan het Graaf Van Vlaanderenplein (nrs. 15-19) zal gerestaureerd worden. De recente nieuwbouw achteraan het historische gebouw zal samen met de industriële loods afgebroken worden. De commerciële ruimte op het gelijkvloers van dit pand zal behouden en heringericht worden tot twee afzonderlijke kantoorruimtes. Op de overige verdiepingen zullen in het pand zes luxeappartementen ondergebracht worden.

In het vrijgemaakte binnenplein zal allereerst een ondergrondse parking gebouwd worden met bergingen en 19 parkeerplaatsen voor de inwoners en het personeel en cliënteel van de kantoorruimtes. Het dak van de parkeergarage zal voorzien worden met een groen dak. De inrit via de Tweebruggenstraat zal behouden worden. Vervolgens zal in het binnenplein zes eengezinswoningen met drie slaapkamers en een privé-patio

opgetrokken worden. Drie van de zes woningen zullen ingepland worden op de voormalige fundamente van de industriële loods. De woonsten zullen beschermd worden door een lage doorlopende tuinmuur. Er wordt tevens een gemeenschappelijke tuin met overdekte fietsenstalling ingericht. Het pand aan de Tweebruggenstraat 3 blijft in zijn geheel behouden maar wordt opgefrist.

De parkeergarage zal 8 parkeerplaatsen voor de bewoners krijgen en 11 parkeerplaatsen voor personeel en bezoekers van de kantoren. De hoogte van de garage zal 2,20 meter bedragen. De gehele parkeergarage zal ingepland worden op een diepte van 3,20 meter. Een extra 40cm voor de funderingsplaat moet eveneens ingecalculereerd worden. Het project kent een minimale diepte van 360 cm onder het nulpunt van het project (plaatselijk 460cm ter hoogte van de nieuwe liftput).

Figuur 13: Plan niveau -1, toekomstige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)

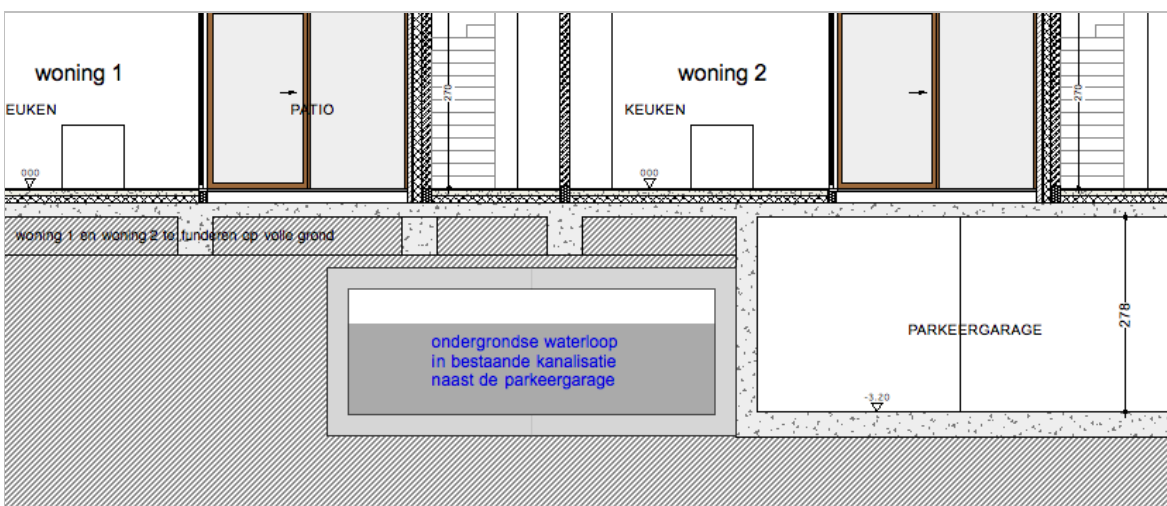

Figuur 14: Snede AA', Plan niveau -1, toekomstige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)

SNEDE CC'

Figuur 15: Snede CC', Plan niveau -1, toekomstige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)

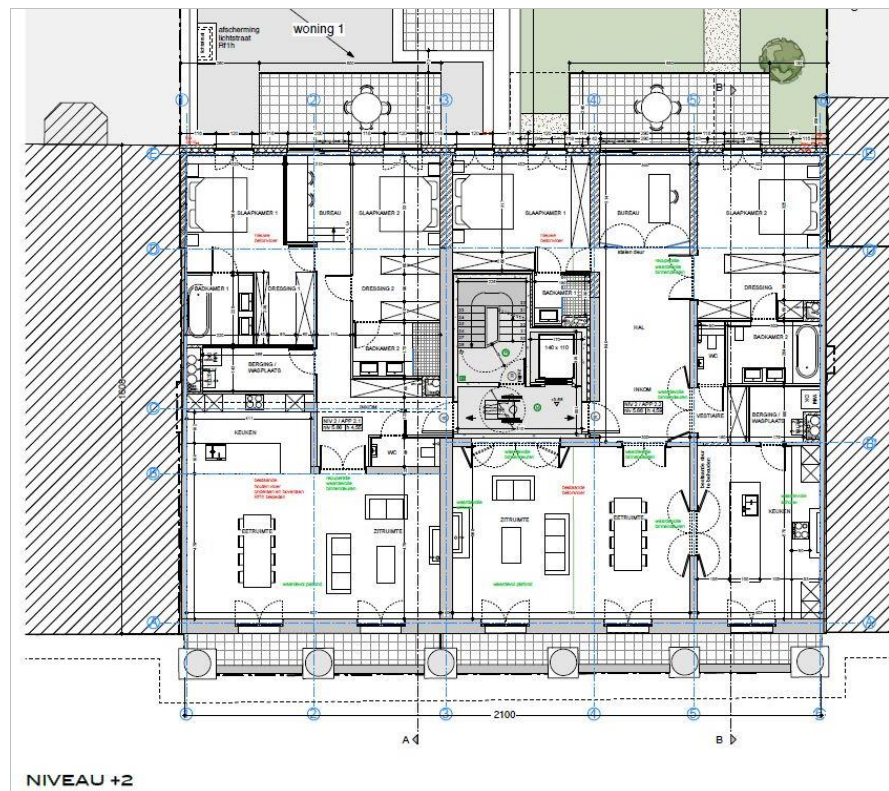

SNEDE AA'

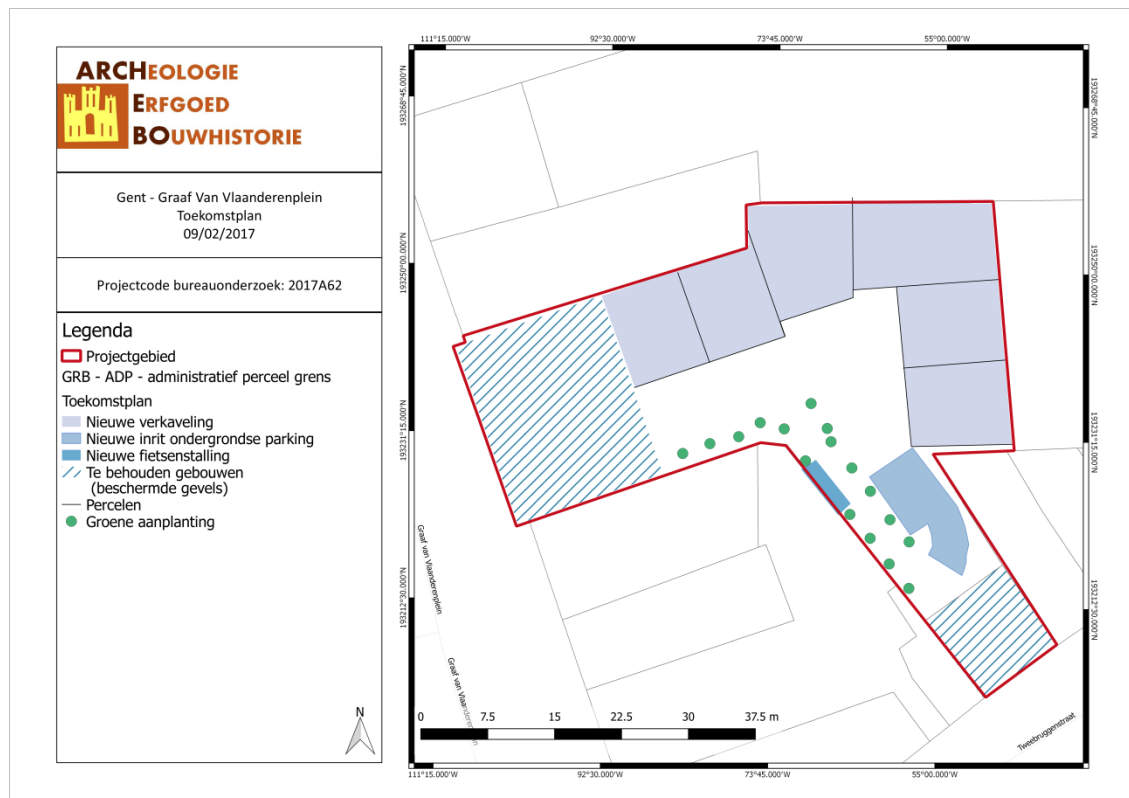
Figuur 16: Detail snede AA', Plan niveau -1, toekomstige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)

Figuur 17: Plan niveau 0, toekomstige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)

Figuur 18: Plan niveau +2, toekomstige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)

GEGR/17/02/09/4 - Digitale aanmaak

Figuur 19: Toekomstplan met aanduiding van de geplande werken (Geopunt, 2017).

3 BUREAUONDERZOEK

Het doel van de bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

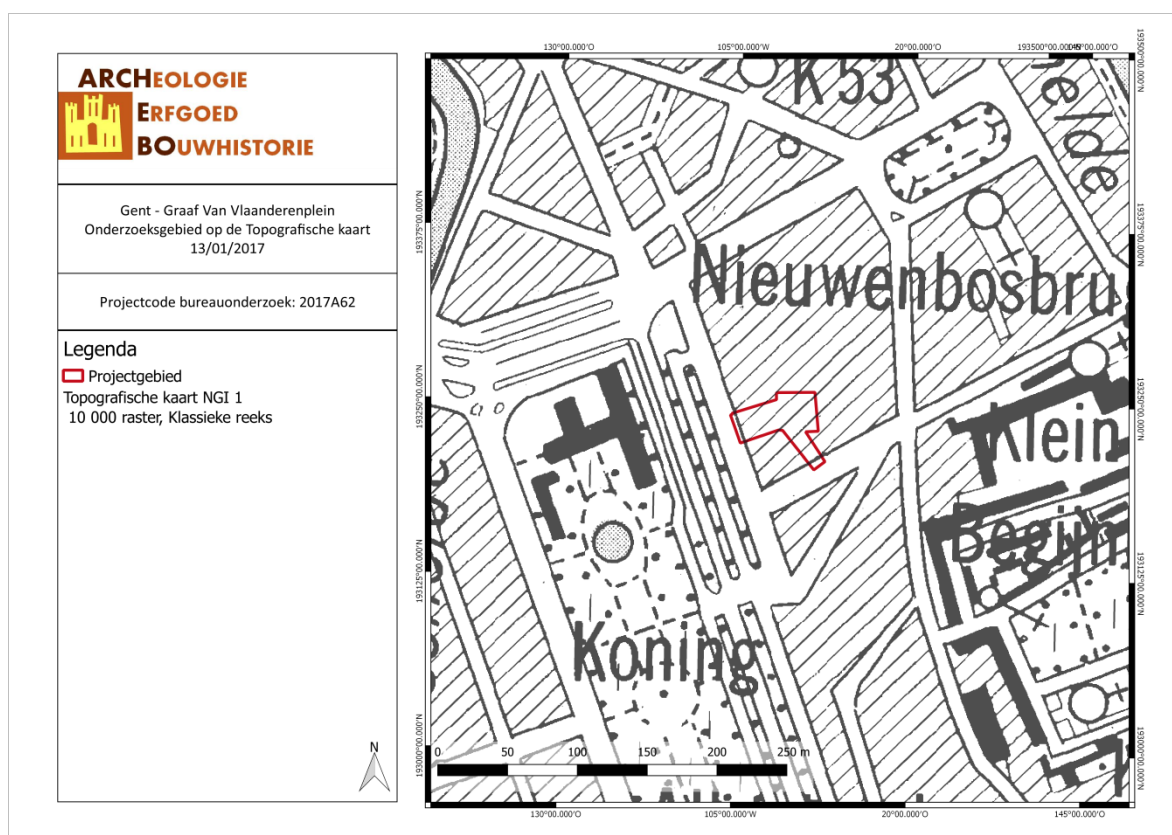
In dit hoofdstuk wordt gebruik gemaakt van alle beschikbare kaarten van het plangebied, te weten de bodemkaart, geologische kaarten, bodemerosiekaart, bodemgebruikskaart en relevante historische kaarten. De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) werd gebruikt als uitgangspunt voor de bestudering van archeologische waarden in de omgeving van het plangebied.

De gebruikte kaarten werden in georeferencierte vorm (Belge Lambert 1972) gebruikt in het programma QGIS. In dit programma werden de genoemde kaarten als lagen toegevoegd teneinde er de huidige en toekomstige situatie op te kunnen weergeven. Het plangebied werd bovendien op alle kaarten geplot om de oriëntatie op de kaarten te vergemakkelijken.

3.1 Landschappelijke & bodemkundige situering

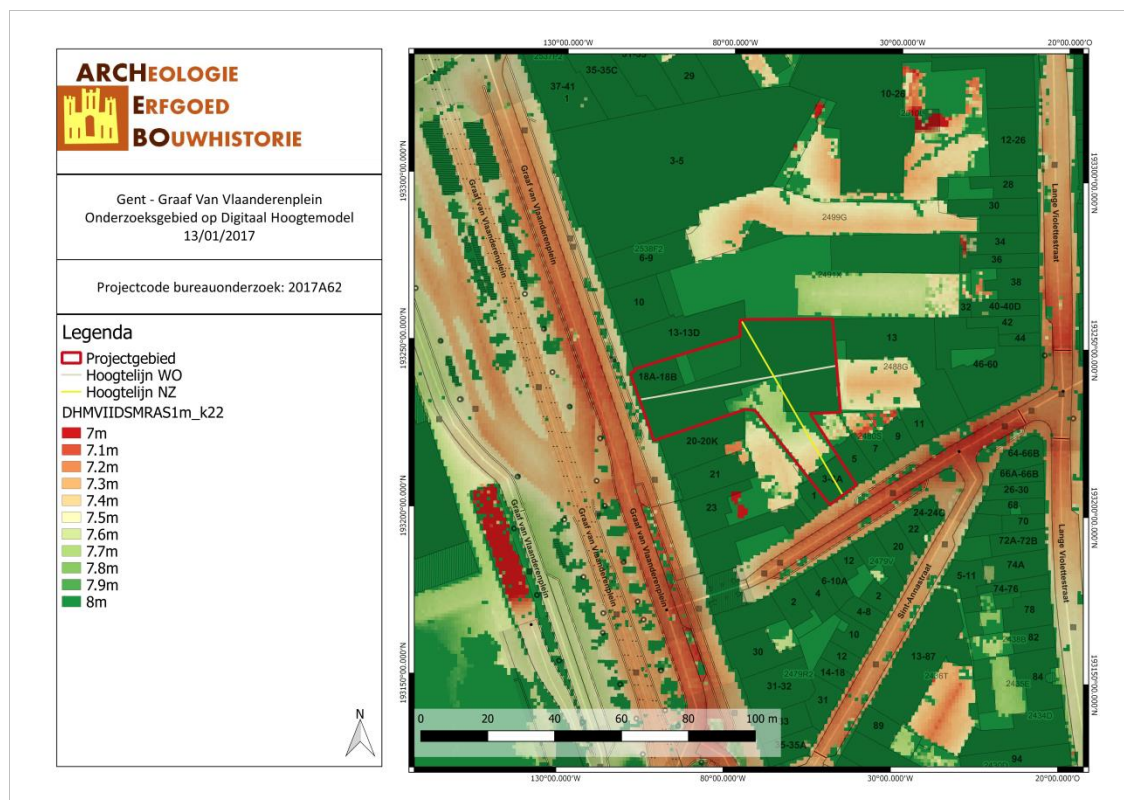
3.1.1 Topografische situering

Het onderzoeksgebied ligt in de stad Gent in de straten Graaf Van Vlaanderenplein en Tweebruggenstraat. Het bevindt zich in Stedelijk gebied. Het onderzoeksgebied ligt tussen de ca. 7 en ca. 8m boven de zeespiegel. Kadastraal gezien ligt het gehele onderzoeksgebied in Afdeling 4, Sectie. D, nrs. D2539x, D2539R & D2480w.

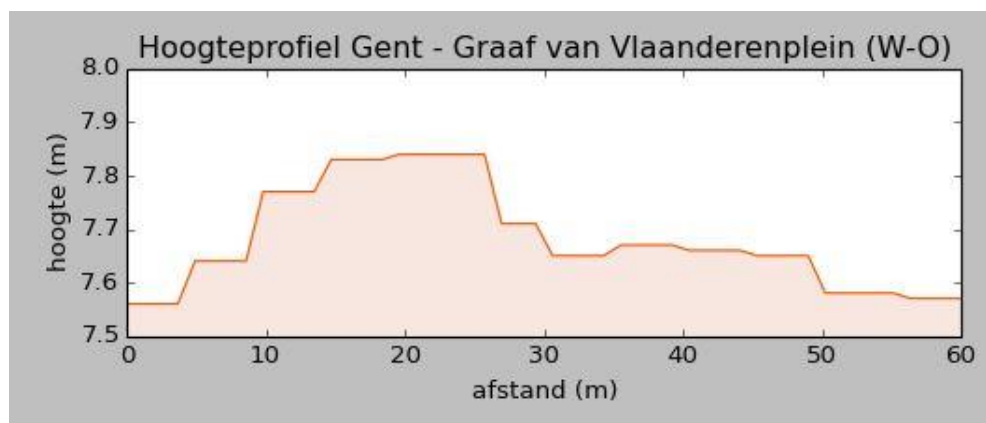
GEGR/17/01/13/5 - Digitale aanmaak

Figuur 20: Topografische kaart met situering van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2017).

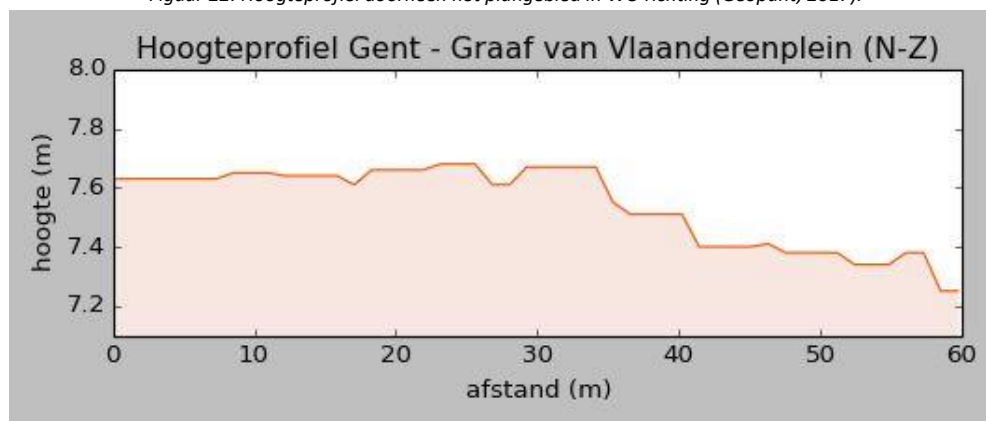

GEGR/17/01/13/6 - Digitale aanmaak

Figuur 21: Situering van het onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel (Geopunt, 2017).

Figuur 22: Hoogteprofiel doorheen het plangebied in WO richting (Geopunt, 2017).

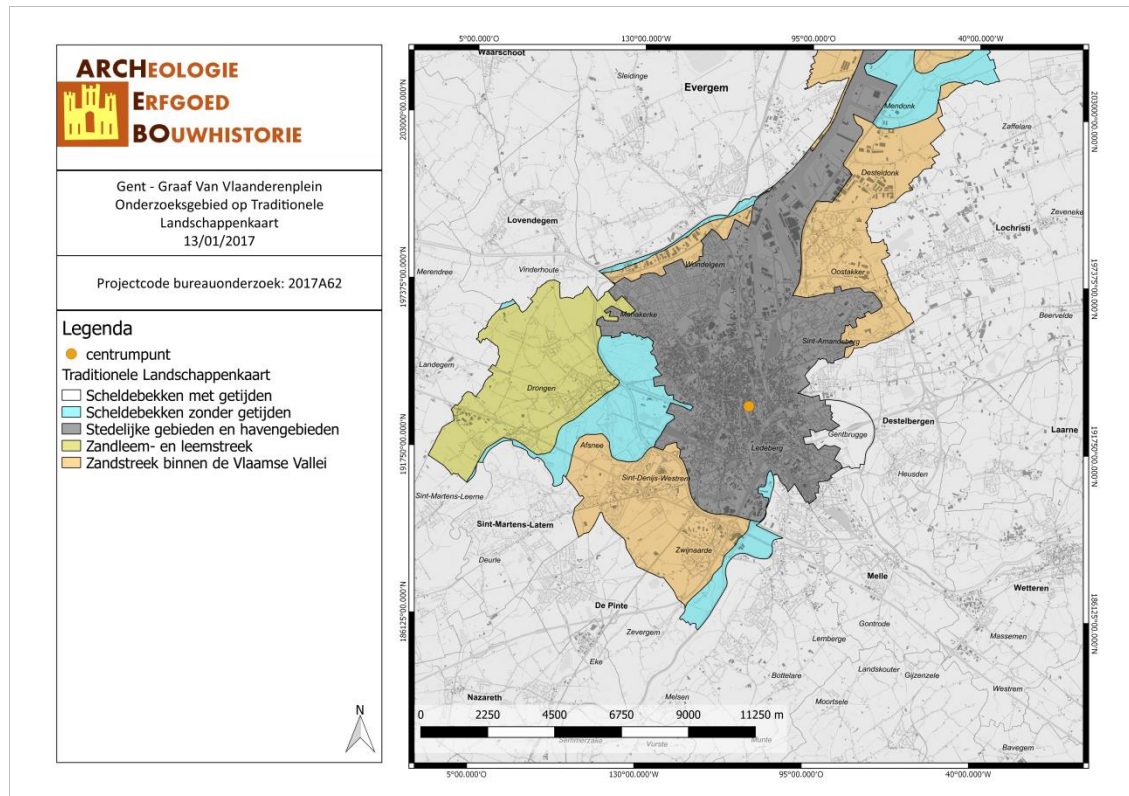

Figuur 23: Hoogteprofiel doorheen het plangebied in NZ richting (Geopunt, 2017).

3.1.2 Geologie & landschap

3.1.2.1 Fysisch geografisch

De stad Gent ligt in de provincie Oost-Vlaanderen en is tevens de provinciehoofdstad. De gemeente ligt ca. 40km ten zuidoosten van de stad Brugge, ca. 53km ten zuidwesten van de stad Antwerpen en circa 52km ten noordwesten van de stad Brussel. Volgens de Traditionele Landschappenkaart ligt het onderzoeksgebied in Stedelijk gebied.

GEGR/17/01/13/7 - Digitale aanmaak

Figuur 24: Gent aangegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Geopunt, 2017)

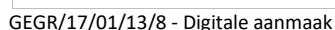
3.1.2.2 Paleogeen & neogeen (Tertiair)

Op basis van de 'Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV)' bevindt het onderzoeksterrein zich binnen het Lid van Vlierzele. Deze ondergrond wordt door DOV beschreven als groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend met plaatselijk dunnen zandsteenbankjes. Het zand is tevens glauconiethoudend (glimmerhoudend).² De ondergrond ontstond tijdens het Eoceen (tussen 56 tot 34 miljoen jaar geleden).

Het Eoceen begon met een opvallende uitbreiding: de Noordzee reikte niet alleen tot voorbij Parijs maar eveneens ten westen voorbij Londen. Hiermee bereikte de zuidelijke Noordzee haar grootste uitbreiding. De bodem van de zee zakte snel weg doordat het zwaartepunt naar het westen verschoof. Tijdens het leperiaan, de eerste tijd van het Eoceen, kon er in dat dalende bekken meer dan 150 meter aan sedimenten geborgen worden. De aanvang begon op 100 meter diepte met Vlaanderen Klei, dat nu leperiaan-klei wordt genoemd. De weinige fossielen geven aan dat de diepe zeebodem te maken had met een gering zuurstofgehalte. Laagjes van zeer fijn zand werden bij stormweer aangevoerd van verre stranden. De

² Glauconiet is een kleimineraal dat onder de vorm van donkergroene korrels in heel wat mariene zanden voorkomt. De korrels hebben nagenoeg dezelfde afmetingen als de deeltjes van de zandmatrix waarin ze voorkomen. Doordat glauconiet echter uit kleimineralen bestaat zijn ze veel zachter dan het kwartsand. Bron: "Glauconiethoudende zanden | Geotechniek", geraadpleegd 16 januari 2017, <http://geotechniekvo.be/nl/glauconiethoudende-zanden>.

De samenstelling van de hierop liggende Formatie van Tielt tonen aan dat de bekken stilaan gevuld werden met eerst, het Kortemark Silt (grof slik) en dan met het fijne Egem Zand. Deze laatste ondergrond is een afzetting van woelig water met een sterke stroming. Egem Zand bevat talrijke fossiele wat wijst op een onderdompeling in zuurstofrijk water. De Noordzee was dus in regressie waardoor het strand noordwaarts over Vlaanderen bewoog. In ondiep water werd nog door beperkte golven dunnere lagen afgezet die worden samengevat als de Formatie van Gent. De laatste afzetting hierop is het strandnabije **Vlierzele Zand**.³

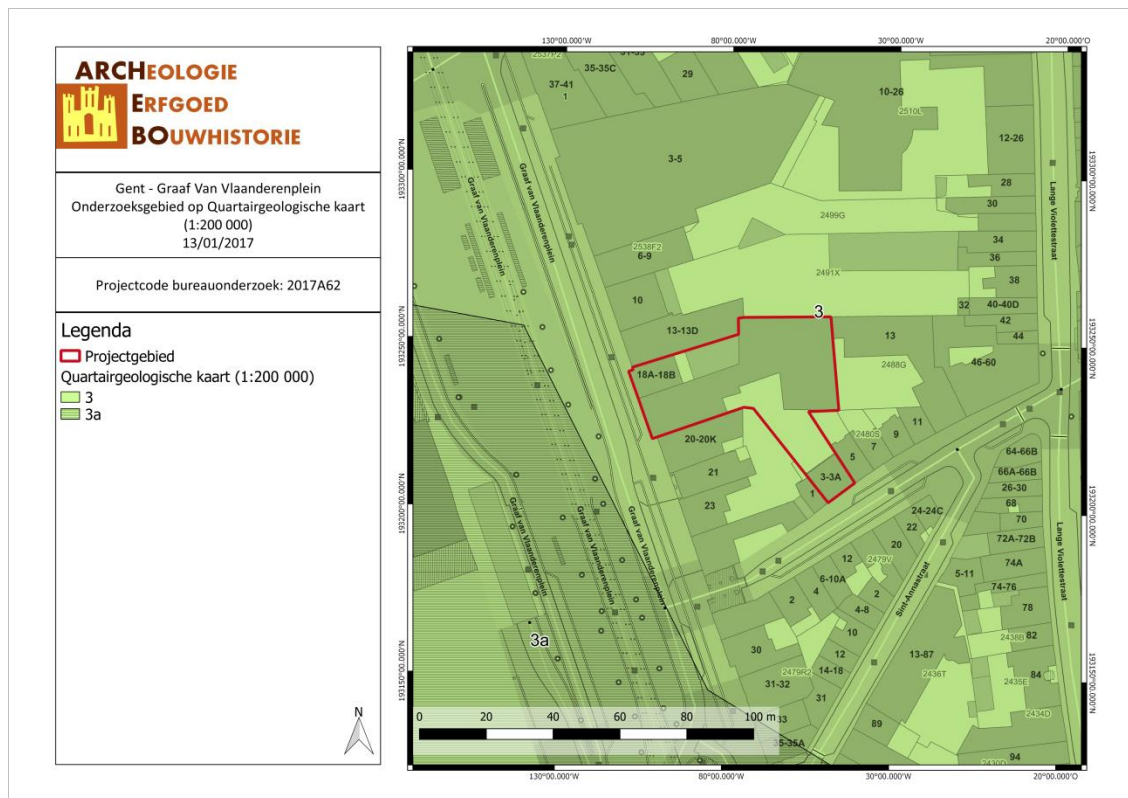
Figuur 25: Situering van het onderzoeksgebied op de Tertiairgeologische kaart (DOV, 2017).

3.1.2.3 Quartair

Volgens de quartairgeologische kaart (1:200.000) bevindt het onderzoeksgebied zich binnen type 3.⁴ Dit type omvat Fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). Hierop werden eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) of van mogelijk het Vroeg-Holoceen afgezet. De ondergrond bestaat uit zand of zandleem in het geval van het onderzoeksgebied.

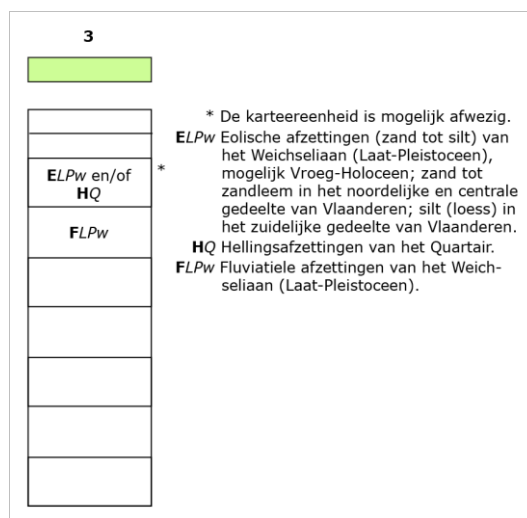
³ F. Gullentops en L. Wouters, red., *Delfstoffen in Vlaanderen* (Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement EWBL, 1996), 13–14.

⁴ “Databank Ondergrond Vlaanderen”, *Databank Ondergrond Vlaanderen*, geraadpleegd 11 januari 2017, <https://www.dov.vlaanderen.be/>.

GEGR/17/01/13/9 - Digitale aanmaak

Figuur 26: Situering van het onderzoeksgebied op de Quartaargeologische kaart 1/200.000 (DOV, 2017).

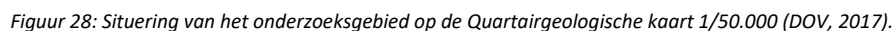

Figuur 27: Uitleg van het type volgens de quartaargeologische kaart, schaal 1/200.000 (DOV, 2017).

Volgens de quartaargeologische kaart (1:50.000) bevindt het onderzoeksgebied zich binnen type F (beige kleur). Het gekarteerde type staat voor een grof continentaal clastisch (fluviaal en fluviaal) sediment en colluvium uit het Weichseliaan.

Het Weichseliaan fluvioperiglaciaal sedimentpakket bestaat op het kaartblad Gent (1:50 000) hoofdzakelijk uit zandig lithosoom. Op verschillende plaatsen werd dit echter gescheiden door een minder belangrijk fluvioperiglaciaal lemig facies. Deze facies zijn op de ene plaats beter ontwikkeld dan op de andere. Eveneens het bovenste zandcomplex verschilt in belang. Het onderste zandige complex bestaat overwegend uit middelmatig fijn tot middelmatig grof zand (zwak glauconiethoudend) dat naar onder toe zelfs nog grover wordt. Het zandige complex bevat eveneens talrijke grindelementen en ook schelpresten. Door facies en positie zou het lateraal kunnen aansluiten op het facies overeenkomstig met de afzetting van

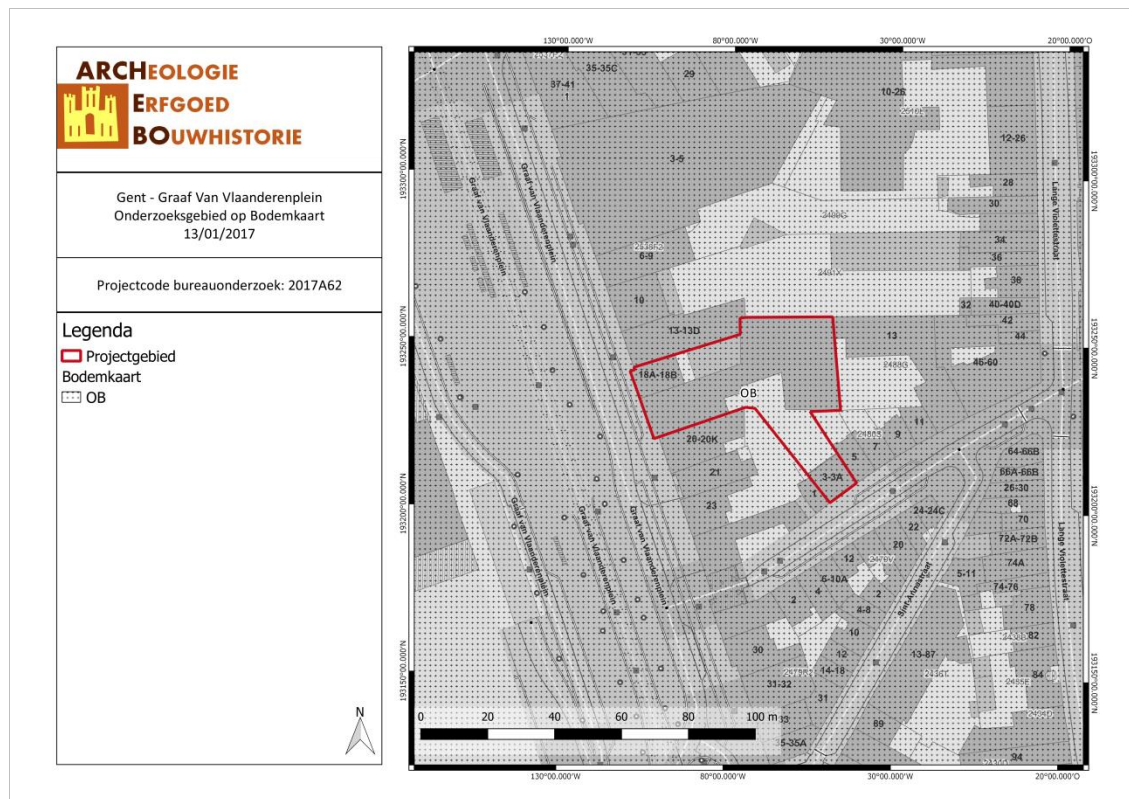
Dit facies is hoofdzakelijk gevormd door verwilderde rivieren die onder periglaciale omstandigheden van de laatste ijstijd (vooral Vroeg- en Midden-Weichseliaan) actief waren. In dit fluvioperiglaciaal afzettingsmechanisme wisselden accumulatie van sedimenten plaatselijk en tijdelijk af met erosiefasen. Dit alles resulteerde in een residuele dalopvulling. Sommige niet onbelangrijke lithosomen bestaan uit conglief fluctiepakketten, uit niveofluviale of ook uit eolische afzettingen. De grofste sedimenten (grindlagen) bevinden zich overwegend aan de basis. Ze werden grotendeels als puinkegelsedimenten geïnterpreteerd, afgezet door de verwilderde rivieren die reeds vroeg in het Weichseliaan uitmondden in de Vlaamse Vallei. Dit alles gebeurde nadat deze sedimenten bij een eerste fase insneden onder de gedaalde zeespiegel diep in de interglaciale sedimenten en in het tertiair substraat ingesneden werd. De zandige lithosomen die deze eenheid opbouwen vertonen een uitgesproken - erosieve basis, dikwijls onderlijnd door een restgrindlaagje, wat wijst op herhaalde fasen van insnijding in oudere sedimenten gedurende de residuele aggradatie.⁵

Volgens de bodemkaart van Vlaanderen wordt het projectgebied omschreven als 'Onder bebouwing' (OB). Soms wordt het bodemprofiel door het ingrijpen van de mens gewijzigd of vernietigd (kunstmatige gronden). De bodems in de bebouwde zone (OB) zijn daar een voorbeeld van. De bebouwde oppervlakten

THE ARCHEOLOGIE ERFGOED REGISTER

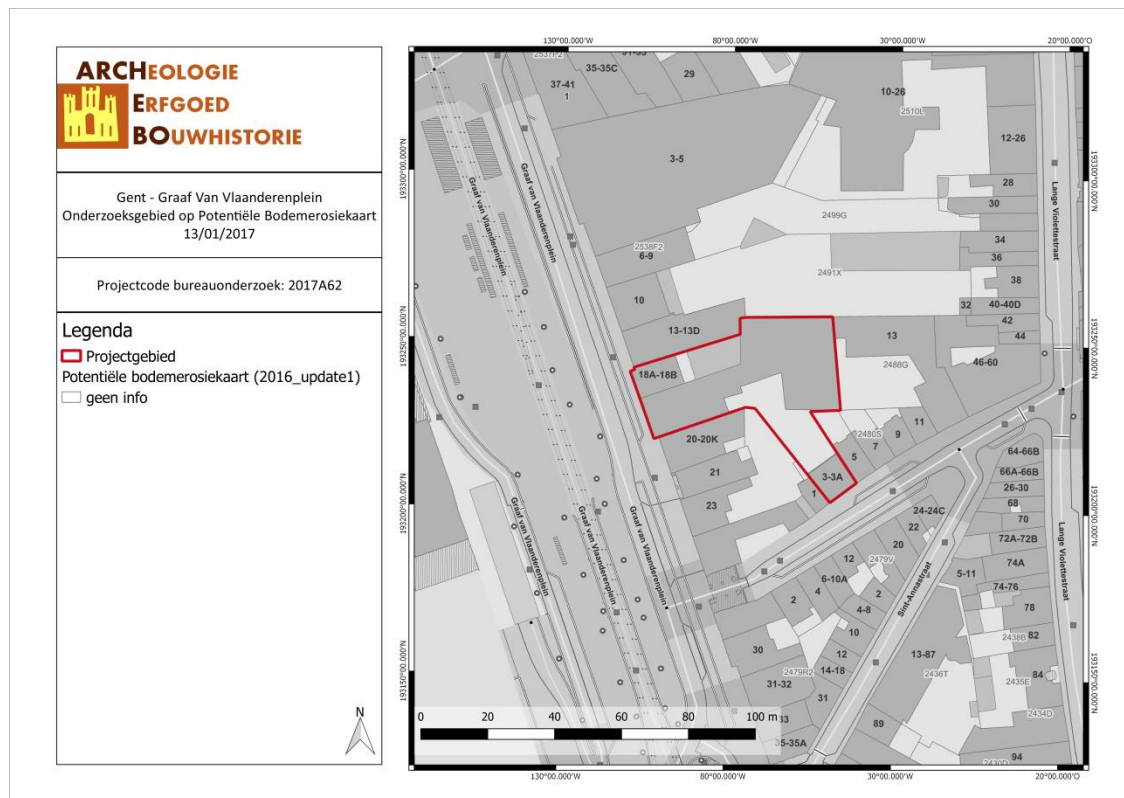
en de daarbij behorende tuinen zijn kunstmatig zo sterk beïnvloed dat het oorspronkelijk bodemprofiel meestal niet meer te herkennen is. Doorgaans zijn het zeer donker gekleurde gronden met hoog gehalte aan humus en plantenvoedende bestanddelen. In het onderzochte kaartblad zijn ze beperkt tot de huidige woonplaatsen.

GEGR/17/01/13/11 - Digitale aanmaak

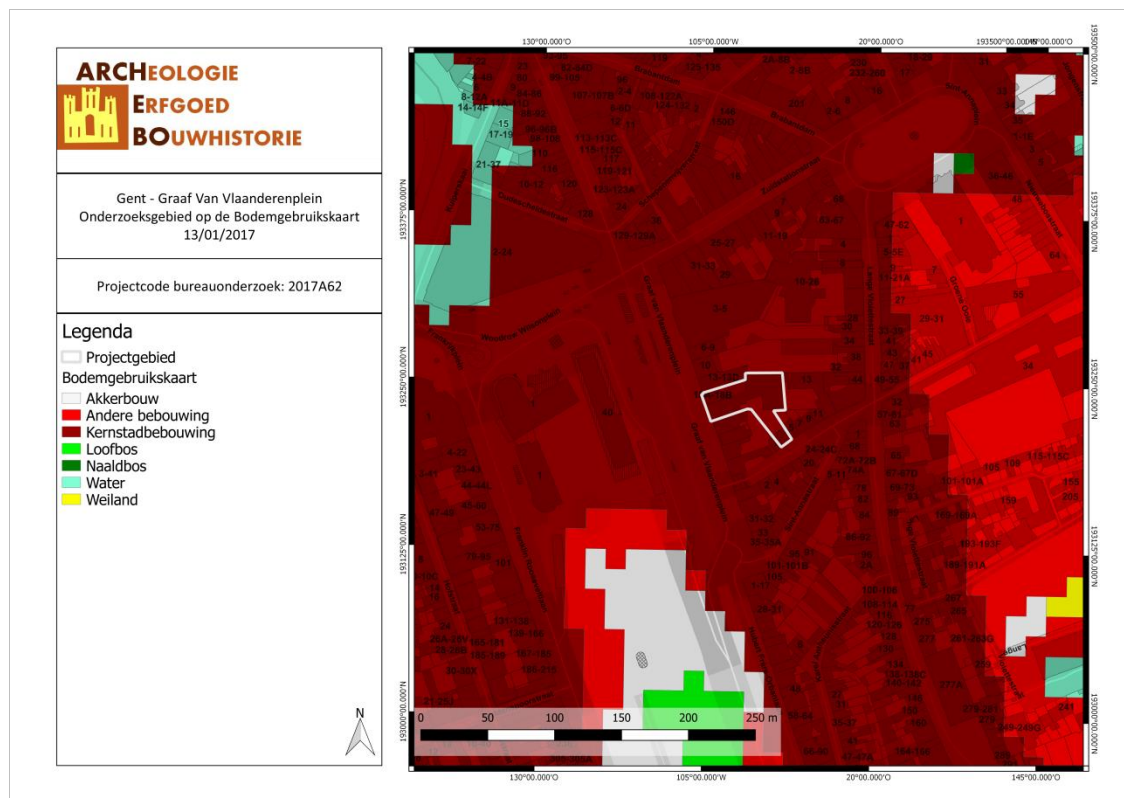
Figuur 29: Situering van het onderzoeksgebied op de bodemkaart Vlaanderen (DOV, 2017).

De bodemerosiekaart geeft aan dat het gehele onderzoeksgebied onder de categorie 'geen info' valt. Volgens de bodemgebruikkaart ligt het projectgebied onder de categorie 'Kernstadbebouwing'.

GEGR/17/01/13/12 - Digitale aanmaak

Figuur 30: Situering van het onderzoeksgebied op de potentiële bodemerosiekaart van de Vlaamse gemeenten (Geopunt, 2017).

GEGR/17/01/13/13 - Digitale aanmaak

Figuur 31: Bodemgebruik in de omgeving van het plangebied volgens de bodemgebruikskaart (Geopunt, 2017).

3.2 Archeologische en erfgoedkundige data

3.2.1 Centrale Archeologische Inventaris (CAI)

Binnen het plangebied zelf zijn er geen archeologische waarden bekend. In de dichte en ruime omgeving bevinden zich enkele archeologische waarden. Het betreft onder meer:

CAI-Locatie	Beschrijving	Datering
333533	Graaf Van Vlaanderenplein	Onbepaald
333535	Lange Violettenstraat 59 (DCZSA536)	Onbepaald
333538	Lange Violettenstraat 277a (DCZSA539)	Late Middeleeuwen
211744	Lange Violettestraat (Gent)	Nieuwste tijd
333537	Lange Violettenstraat (DCZSA538)	Late Middeleeuwen
333539	Lange Violettenstraat (DCZSA540)	Onbepaald
333536	Lange Violettenstraat (DCZSA537)	Late Middeleeuwen
333529	Brabantdam (DCZSA530)	Onbepaald
333531	Brabantdam (DCZSA532)	Onbepaald
333528	Brabantdam (DCZSA529)	Onbepaald
333530	Brabantdam 144-152 (DCZSA531)	Nieuwe tijd (16 ^{de} eeuw)
333542	Sint-Kristoffelstraat (DCZSA543)	Late Middeleeuwen
333532	Brabantdam 116 (DCZSA533)	Nieuwe tijd (16 ^{de} eeuw)
333527	Brabantdam (DCZSA528)	Onbepaald
333526	Brabantdam 68 (DCZSA527)	Onbepaald
159154	De Waalse Krook	Middeleeuwen

Aan het Graaf Van Vlaanderenplein werd op locatie 333533 twee metalen aanmeringsringen in de muur uit een onbepaalde tijd teruggevonden. Deze sporen leiden terug naar de periode voor de ontwikkeling van het station Gent-Zuid als een onderdeel van de schuttingen en kaaimuren van de oude Schelde-arm.

In de Lange Violettenstraat zijn er zes locaties in de CAI bekend. Locatie 333535 betreft grijs en rood aardewerk, gedateerd tussen 1500 en 1900. Locatie 333538 betreft muurresten uit een halfondergrondse kelder in een huis. Het grondplan was nog gedeeltelijk bewaard. Eveneens was er een uitbraakspoor van een stevige muur te zien. Resten van een textielfabriek uit de nieuwste tijd werden gevonden op locatie 211744. Resten van de laat-middeleeuwse Vijfwindgatenbrug werd eveneens in deze straat gevonden (locatie 333537). Het betreft een muurdeel in Doornikse kalksteen met erop resten van twee smallere muren in baksteen van een klein gebouw.

Op de Brabantdam werden er onder andere boogconstructies en resten in baksteen van een onbepaalde datering gevonden (locatie 333529). Locatie 333531 is de locatie van een oude Schelde-arm. Enkele meters ten noorden van de arm, werd op locatie 333528 resten van Doornikse kalksteen teruggevonden ter hoogte van nrs. 158 en 160. Het zou gaan om de resten van een godshuis. Op locatie 333530 vond men de restanten van de oude pottenbakkerij Van der Schelden. Een gesloopt winkelpand in Art Nouveau stijl bevond zich op locatie 333526.

In de Kristoffelstraat werden op locatie 333542 resten baksteen teruggevonden die waarschijnlijk te linken waren aan de Sint-Katharinakapel.

ARCHEOLOGIE ERFGOED BOUWHISTORIE

Gent - Graaf Van Vlaanderenplein
Onderzoeksgebied en CAI-locaties op GRB-
basiskaart
13/01/2017

Projectcode bureauonderzoek: 2017A62

Legenda

- Projectgebied
- Buffer afstand 200m
- 2016_december_polygonen_Vlaanderen

GRB-basiskaart-grijswaarden

The map displays the project area in Gent, Belgium, centered on Graaf van Vlaanderenplein. The project area is outlined in red. A 200m buffer is shown as a black circle. Blue polygons represent the 2016 cadastral data. The map includes a scale bar (0-300m), a north arrow, and coordinate axes. The map also shows surrounding streets and buildings.

Figuur 32: Kaart met aanduiding van het projectgebied en de vondstlocaties uit de CAI (CAI, 2017).

De Inventaris van het onroerend erfgoed biedt je een overzicht van waardevol erfgoed in Vlaanderen. Zowel bouwkundig, archeologisch, landschappelijk als varend erfgoed zijn opgenomen in deze databank, goed voor meer dan 83.000 erfgoedobjecten in totaal. Op basis van diverse zoekcriteria kan je heel gericht naar de verschillende erfgoedobjecten zoeken. Erfgoedobjecten kunnen vastgesteld en/of beschermd zijn.⁷ Voor het projectgebied betreft het de volgende relictten:

ID	Relict	Bescherming	Datering
8901, 8902, 8913	Neoclassicistisch huizenblok: burgerhuis (gevel en dak): nrs. 15-19	Beschermd monument	18-03-1988
		Beschermd stads- of dorpsgezicht	18-03-1988
		Bouwkundig erfgoed	05-10-2009
19883, 102885	Gevelwand van vier burgerhuizen	Bouwkundig erfgoed	05-10-2009

⁶ Vigor Clijs, "Gezocht en gevonden in Gent", *Historiek.net*, geraadpleegd 17 januari 2017, <http://historiek.net/gezocht-en-gevonden-in-gent/59947/>.

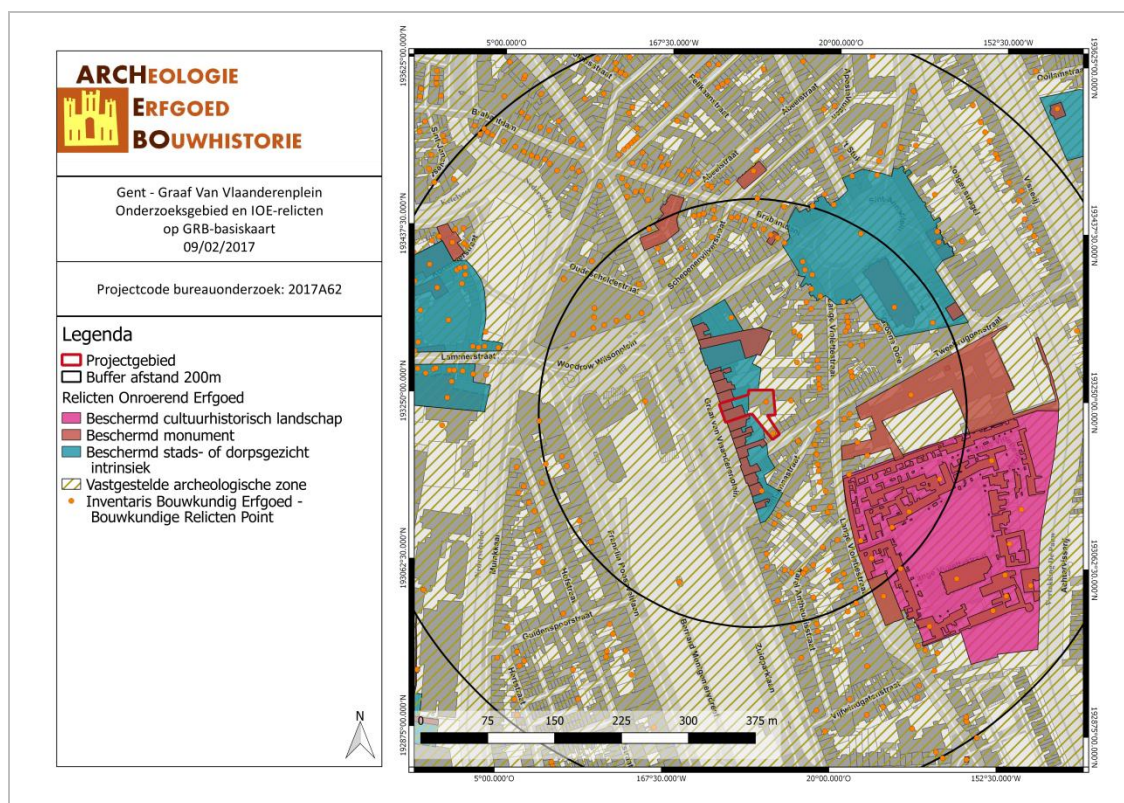
⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed, “Inventaris Onroerend Erfgoed”, geraadpleegd 17 januari 2017, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>.

dorpsgezicht.⁸ Deze bescherming ging van kracht in 1988 onder het volgende advies van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML):

De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) bracht een advies uit waarbij de historische waarde als volgt werd gemotiveerd: "als midden 19de-eeuws complex opgevat in laatclassicistische stijl als 'prestige-architectuur' ten opzichte van het voormalige station, alsook omwille van het perspectief op de in het laatste kwart van de 19de eeuw gerealiseerde doorgang via de Tweebruggenstraat; met drielaagse woningen van het lijstgeveltype uit de 19de eeuw en de vroeg 20ste-eeuwse, door art nouveau beïnvloede woningen in de Sint-Annastraat."⁹

De notariswoning in de Tweebruggenstraat is opgenomen in de IOE als bouwkundig erfgoed.¹⁰ De gevelwanden worden omschreven als volgt:

Eenvoudige bepleisterde gevelwand van drie bouwlagen en veertien traveeën, bestaande uit vier enkelhuizen van drie of vier traveeën, volgens archiefstukken van 1865. Nummer 9 gedecapeerd. Benedenverdieping met imitatiebanden onder de dunne doorlopende puilijst. Rechthoekige muuropeningen, op de bovenverdieping in geprofileerde omlijstingen en met arduinen kordons. Borstweringen versierd met spiegels en cirkels. Nummer 3 met sluitstenen op de bovenverdieping. Onversierd hoofdgewel.¹¹

GEGR/17/01/13/15 - Digitale aanmaak

Figuur 33: Kaart met aanduiding van het erkend erfgoed in de omgeving van het projectgebied (AOE, 2017).

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Neoclassicistisch huizenblok: burgerhuis (gevel en dak), nr. 18", *Inventaris Onroerend Erfgoed*, geraadpleegd 16 januari 2017, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8901>; Agentschap Onroerend Erfgoed, "Neoclassicistisch huizenblok: burgerhuis (gevel en dak), nr. 19", *Inventaris Onroerend Erfgoed*, geraadpleegd 16 januari 2017, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8902>.

⁹ "Neoclassicistisch huizenblok met omgeving, beschermd stads- of dorpsgezicht", *Inventaris Onroerend Erfgoed*, geraadpleegd 16 januari 2017, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8913>.

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Tweebruggenstraat", *Inventaris Onroerend Erfgoed*, geraadpleegd 16 januari 2017, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/102885>; C. Bogaerts, K. Lanclus, en M. Verbeeck, "Gevelwand van vier burgerhuizen", *Inventaris Onroerend Erfgoed*, geraadpleegd 16 januari 2017, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/19883>.

¹¹ Bogaerts, Lanclus, en Verbeeck, "Gevelwand van vier burgerhuizen".

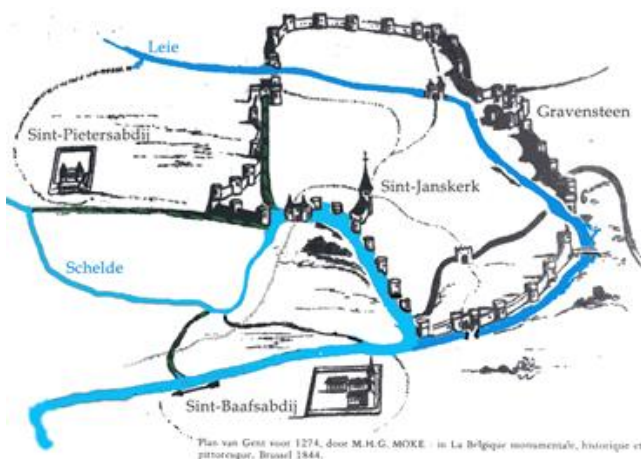
3.3 Bouwhistorisch onderzoek van het projectgebied

In de volgende pagina's zal getracht worden een (bouw)historisch overzicht te geven van beide gebouwen, vanaf de vermoedelijke eerste constructie tot heden. Het onderzoek wordt zo volledig mogelijk uitgevoerd. Voor deze bouwhistorische analyse werden iconografische, cartografische en geschreven historische bronnen geraadpleegd.

OORSPRONG EN ONTWIKKELING VAN DE VICUS 'GANDA' TOT DE 14DE EEUW

De vroegste sporen van menselijke activiteiten in de omgeving dateren terug tot de prehistorie: vondsten uit het midden-paleolithicum (55.000-35.000 voor Christus), mesolithicum (8.000-4.400 voor Christus) en neolithicum (4.400-2.200 voor Christus) en resten uit de brons- (1.800-700 voor Christus) en ijzertijd (700-50 voor Christus) gaven een indicatie. De oudste nederzetting dateert waarschijnlijk uit de Gallo-Romeinse tijd. Door opgravingen aan de linker Scheldeoevers kon een belangrijke vicus genaamd 'Ganda' gelokaliseerd worden. Uitgebreide bronnen vermoeden dat het zogenaamde Castrum Gandavum op deze locatie zijn oorsprong had. Van hieruit zou eveneens de stichting van de Sint-Baafsabdij door de Heilige Amandus gestart zijn. De nederzetting opgericht door de Heilige Amandus bevond zich niet in de buurt van de abdij maar meer stroomopwaarts op de hoger gelegen Zandberg. Deze nederzetting groeide in de 8ste eeuw uit tot de oudste Gentse portus.

De vicus kende een eerste laag van verwoestingen door de inval van de Noormannen in 851. De tweede invasie in 879 veroorzaakte de verschuiving van de stadskern. Deze tweede portus ontwikkelde zich langs beide Leie-oeveren nabij de grafelijke burcht. Vanaf de 10de eeuw vergroeiën de eerste en tweede porti tot een nieuwe stadskern die het middeleeuwse Gent vormde met een voornamelijk handels- en ambachtskarakter. Circa 1100 bedroeg deze stadskern een oppervlakte van 80 hectare. De stad werd omgeven door een eerste omheiningsgordel met natuurlijke en uitgegraven waterlopen versterkt door vier stadspoorten.¹²

Figuur 34: Kaart met de 12de – eeuwse stadsomwalling (Gentdekuip, 2017)

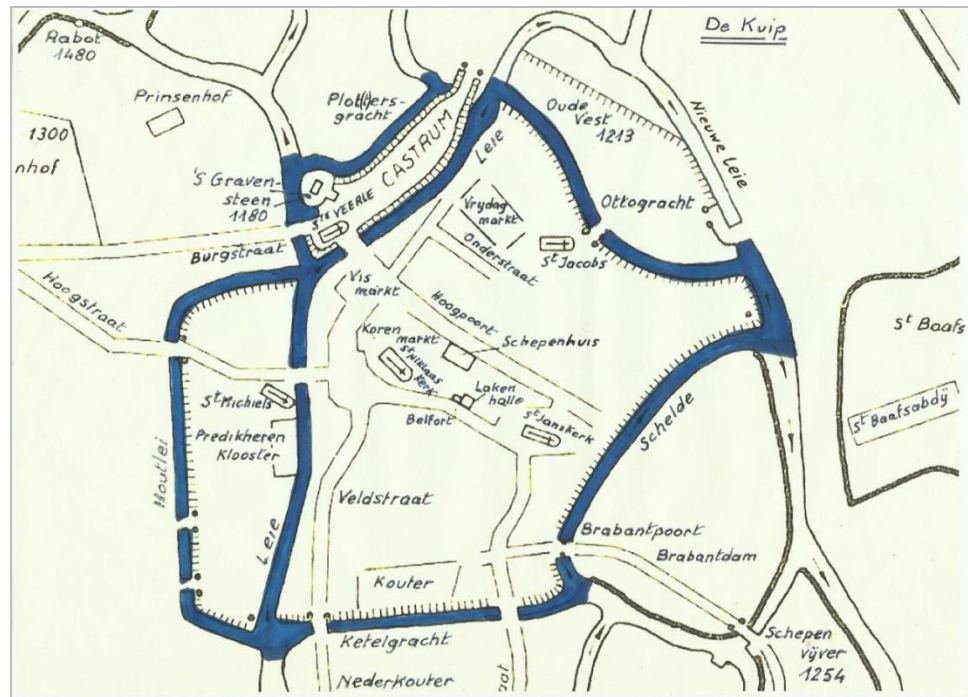
Gedurende de 12de eeuw kende de stad een gestage economische groei door de bloeiende lakennijverheid en handel. De bevolkingsgroei volgde hierin. Stadsuitbreiding was onoverkomelijk. Omliggende gebieden en landelijke kernen, in eigendom van graven, abdijen en aanzienlijke families werden geleidelijk afgekocht en onder toezicht van de Schepenen geplaatst. Ten gevolge van deze ontwikkelingen, werd een tweede stadsgordel aangelegd met grachten, dammen en versterkte poorten. Deze omheining vormde geen aaneengesloten geheel. Interessant voor het onderzoeksgebied is de ontwikkeling van de Schepenvijver in 1254 als een onderdeel van de stadsuitbreiding naar het zuidoosten.¹³ Naar het einde van de 14de eeuw had de stadsomwalling een omtrek van ca. 12.718 meter bereikt en telde een oppervlakte van 644 hectare. Slechts 200 hectare hiervan was effectief bebouwd. Zelfs de Kuip kende enkele onbebouwde delen. De

¹² C. Bogaerts, K. Lanclus, en M. Verbeeck, "Gent zestiende-eeuwse stadsuitbreiding", *Inventaris Onroerend Erfgoed*, geraadpleegd 16 januari 2017, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/122210>.

¹³ C. Bogaerts, K. Lanclus, en M. Verbeeck, "Gent - middeleeuwse stadskern", *Inventaris Onroerend Erfgoed*, geraadpleegd 17 januari 2017, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121063>.

overige stadsoppervlakte bestond uit agrarische delen met weilanden, akkers of bosjes of moerassige hooilanden.¹⁴

Het projectgebied bevindt zich op de onderstaande kaart ten zuiden van de Schepenvijver, ten zuidoosten van de tweede stadsomwalling.

Figuur 35: Kaart met de 14de-eeuwse stadsomwalling (Gentdekuip, 2017)

EERSTE BEBOUWING OP 'T ZAND GEDURENDE DE 15DE - EN 16DE EEUW

De stad kende herhaaldelijke aanvallen en oorlogen op het einde van de 15de en het begin van de 16de eeuw. In eerste instantie werd in 1488 het sluis aan 'Rabot' versterkt na een mislukte aanval van Frederik III van Oostenrijk. Tussen de Muide- en Hospitaalpoort werd een gracht gegraven in het verlengde van de ringgracht rondom het Sint-Baafsdorp. Achter het Sint-Elisabethbegijnhof werd de Begijntoren opgericht in 1490 zodat de zwakste punten van de tweede omwalling verstevigd waren. Ingrijpende wijzigingen hadden echter plaats na de oproer en reactionaire houding van de stad tegenover Karel V in 1539-40. Het opleggen van de Karolijnse Concessie had immers zware gevolgen. De stad werd gedeeltelijk ontmanteld, de binnenpoorten afgeschaft en een dwangburcht werd opgericht op de plaats van de Sint-Baafsabdij waarbij ook de poorten en omwalling van het Sint-Baafsdorp moesten verdwijnen.

Het zogenaamde Spanjaardkasteel werd naar Italiaans model ontworpen door de krijgswaarkundige Donato Buoni di Pellezuoli, die eveneens de Antwerpse omwalling ontwierp. In dezelfde periode (1547) werd binnen de muren de verbinding tussen Leie en Sasvevaart verwezenlijkt (Tichelrei, Schipgracht of Meerhem). Na de bedreiging van de geuzen (1572), de muiterij van Spaanse soldaten en de oorlogsverklaring van Don Juan werden de Spaanse troepen verjaagd en het kasteel reeds gedeeltelijk ontmanteld in 1577. De dringende noodzaak deed zich echter voor een aaneensluitende, stadsversterking te voorzien met dammen, vesten en bastions, bestand tegen de nieuwe krijgsmiddelen.

De nieuwe stadsomwalling wordt door de IOE als volgt beschreven:

¹⁴ Bogaerts, Lanclus, en Verbeeck, "Gent zestiende-eeuwse stadsuitbreiding"; "STADSPOORTEN | DE KUIP – GENT (Belgium)", geraadpleegd 17 januari 2017, <https://gentdekuip.com/stadspoorten/>.

De nieuwe omwalling die tot stand kwam tijdens het calvinistische bewind (1577-1584) zal in grote lijnen de 13de-eeuwse grenzen volgen doch met een geringere omtrek door de strakke aflijning: de oostelijke flank kwam iets dichterbij het centrum en de Muidewijk bleef om strategische redenen extra muros. De meeste grachten en poorten bleven bewaard, werden herbouwd of versterkt door een bastion en de grachten ontdebeld. Naar de plannen van ingenieur J. du Bois werd begonnen met de meest bedreigde oostzijde van de stad, tussen de Muide en Keizerpoort. De buitengracht van het Spanjaardkasteel werd in noordelijke en zuidelijke richting verlengd en voorzien van twee bastions, het zogenaamde Papenbolwerk (in het noorden, bij de vroegere Papenstraat, heden Doornzelestraat) en het Geuzenbolwerk (bij de 16de-eeuwse Dampoort, ook Geuzenpoort genaamd). Ze werden ontworpen door Maarten van Thol naar Oud-Nederlands type.

De Keizer- en Sint-Lievenspoort werden in 1578 van een bolwerk voorzien en een machtig bastion, het zogenaamde Leysenbastion verdedigde het stadsgedeelte ten westen van de Sint-Lievenspoort. Ook de Hoge Vest tussen de Bovenschelde en Leie kreeg een bastion, het zogenaamde Oranjabolwerk, in 1579 versterkt met het Graven- of Nassaubolwerk, evenals de Heuverpoort. Voor het eerst ook werd een vest gegraven tussen de Bijloke en Einde Were; naar de Brugse poort toe werd de bestaande gracht verbreed en rond drie bastions geleid: het bolwerk van Einde Were, het bolwerk Thenden Mueren en het Hembysebolwerk. Ook de Begijntoren tussen de Brugse poort en het Rabot werd door een bastion versterkt. De oude Vogelenzanggracht werd, naar de Sassevaart toe ontdebeld met een buitenvest die doorgetrokken werd doorheen Meerhem. De langgerekte strook van de Muide tenslotte, omgeven door haar oude gracht, bleef voorlopig buiten de gebastioneerde omwalling.

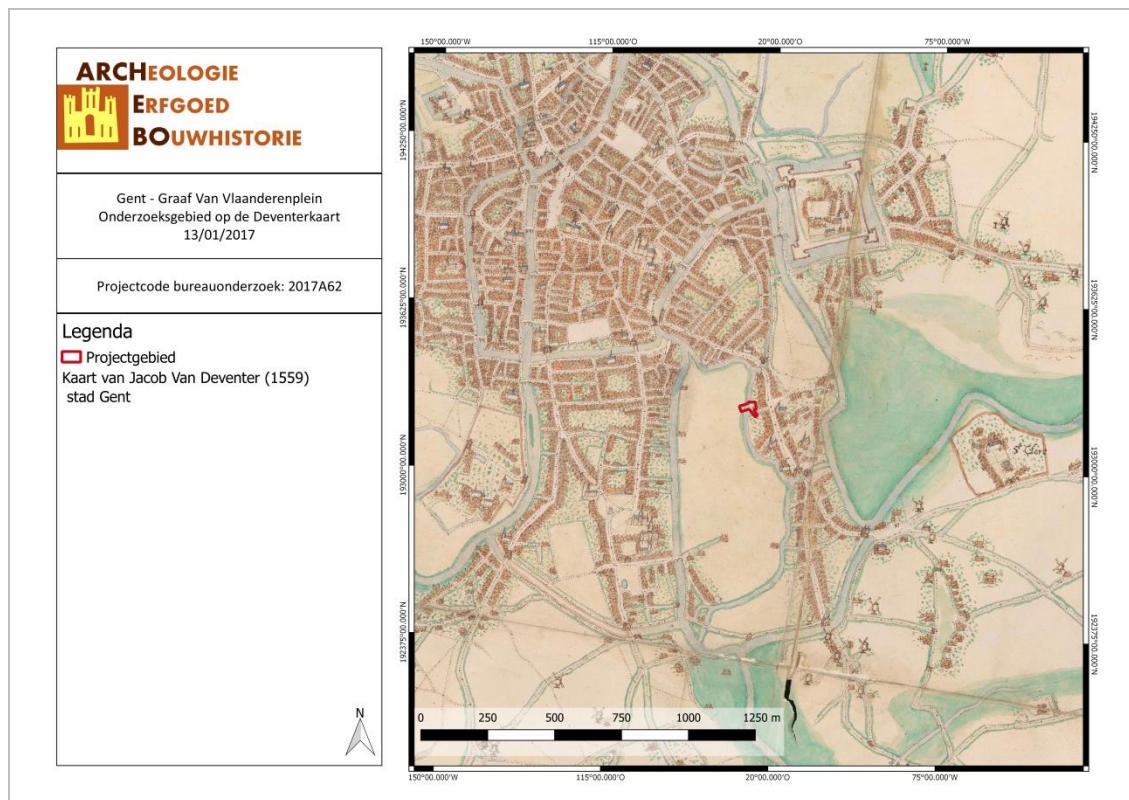
Zo kreeg de stad in een korte tijd (1577-1581) haar gesloten driehoekige omtrek die ze tot het einde van de 18de eeuw zal behouden en die in de huidige stadsplattegrond nog duidelijk terug te vinden is.¹⁵

Een belangrijke bron van informatie wordt geleverd door het historisch kaartmateriaal. Dit om na te gaan of er bebouwing is geweest op het terrein in historische tijden, of dat het landgebruik van het perceel is gewijzigd doorheen de tijd. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de eerste bruikbare kaarten pas vanaf de 16de eeuw of later voorhanden zijn. Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op kaarten geen garantie dat er geen bebouwing is geweest. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijker bouwwerken zoals kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er weinig of geen aandacht voor de burgerlijke architectuur. Pas vanaf de 19de eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kaarten. Mogelijk eerder aanwezige middeleeuwse structuren waren misschien reeds verdwenen.

Een eerste belangrijke cartografische bron voor het onderzoek van het projectgebied is afkomstig van cartograaf Jacob van Deventer (ca. 1583). Tijdens de tweede helft van de 16de eeuw vervaardigde de cartograaf Jacob van Deventer in opdracht van de Spaanse koning Filips II de plattegronden van meer dan 220 steden van de oude Nederlanden.¹⁶ De kaart (1559) toont het projectgebied ten zuidoosten van het historisch stadsgedeelte, gedeeltelijk in woongebied. Een centrale gedeelte van het projectgebied is onder bebouwing. Het westelijke gedeelte van het projectgebied ligt op een zijarm van de Schelde (t'Oud Scheldeken). Meer westelijk toont de kaart van Deventer een groot agrarisch gebied binnen de stadsmuren.

¹⁵ Bogaerts, Lanclus, en Verbeeck, "Gent zestiende-eeuwse stadsuitbreiding".

¹⁶ In de meeste gevallen gaat het om de oudste cartografische weergave van deze steden die vandaag nog wordt bewaard. Deze documenten bieden ons dus een getuigenis over de steden in onze gewesten zoals ze er voor stonden op het einde van de middeleeuwen. Het aantal vervaardigde plattegronden evenals hun eenheid maken bovendien een unieke vergelijkende studie mogelijk. Tot slot wordt hun nauwkeurigheid algemeen erkend; ze is het resultaat van het – voor die tijd uitzonderlijke – feit dat Jacob van Deventer zelf ter plaatse ging om de nodige opmetingen te doen. Bij een dergelijke historische kaart moet rekening gehouden worden met een mogelijke correctie in de georeferentie. Bron: "Atlas van Jacob van Deventer", Koninklijke Bibliotheek van België, geraadpleegd 14 december 2016, <https://www.kbr.be/nl/atlas-van-jacob-van-deventer>.

GEGR/17/01/13/16 - Digitale aanmaak

Figuur 36: Detail uit de kaart van Deventer met aanduiding van het onderzoeksgebied (KBR, 2016).

GEGR/17/01/13/17 - Digitale aanmaak

Figuur 37: Detail uit de kaart van Deventer met aanduiding van het onderzoeksgebied: detail (KBR, 2016).

Het projectgebied lag ca. 50 meter ten westen van de voormalige 'Sint-Catharina- en Sint-Annakapel op 't Zand'. Een eerste oorkonde in verband met de kapel dateert van 1282, afkomstig van de schepenen van

Hulst. In 1308 werd de kapel vermeld als Sint-Kathelijne op de Ooie. In latere perioden werd de naam Sint-Catharina op t'Zand gebruikelijk. Vanaf 1740 duikt de benaming Sint-Annakapel op't Zand op. De kapel lag, omgeven door een kerkhof, op de hoek van de huidige Lange Violettenstraat en de Tweebruggenstraat, behorende tot de Sint-Jans-/Sint-Baafsparochie. De kapel werd in 1644 verbouwd in barokstijl. In 1853 werd besloten om de oude kapel af te breken en te vervangen door de huidige Sint-Annakerk (inwijding in 1862). De oude kapel werd niet meer gebruikt en des doende afgebroken in 1865.¹⁷ De kartering van de Sint-Annakapel op de kaart van Deventer geeft aan dat de stichtingsdatum van 1644 zoals aangegeven door de IOE niet correct is.¹⁸

Zoals aangegeven in de beschrijving van de kapel, behoort het projectgebied tot de oude wijk 'De Groene Hoye en t'Zand'. De wijken, gelokaliseerd tussen de Nederschelde en de Muinkmeersen, werden sinds een vroege periode doorkruist door belangrijke invalswegen zoals de Lange-Violettenstraat-Brusselsepoortstraat en de Sint-Lievenspoortstraat waarlangs het klooster van Nieuwen-Bossch, het Klein Begijnhof van Onze-Lieve-Vrouw ter Hoye en het Pesthuis (heden de Kazerne) zich vestigden.¹⁹

Het gebied westelijk van het projectgebied wordt in een beige kleur gekarteerd. Dit gebied werd de 'Muinkmeersen' genoemd, vernoemd naar de 'monniken van de Sint-Pietersabdij'.²⁰ Het gebied was een meersengebied (moeras) en bleef eeuwenlang een onbebouwd gebied in de stad Gent tot in de 19de eeuw. Het ganse gebied was in gebruik als bleekweides voor de lakennijverheid. De Muinkmeersen ontstonden in de middeleeuwen door de rechtekking van een scheldearm. De meersen bleven in eigendom van de Sint-Pietersabdij van 1796 tot het einde van het Ancien Régime (circa 1835). Halverwege de 19de eeuw werd in de Muinkmeersen het eerste grote treinstation gebouwd, het station Gent-Zuid.²¹

EEN NIEUWE STADSMORFOLOGIE IN TIJDEN VAN VREDE (17DE EN 18DE EEUW)

Tijdens de 17de eeuw werd de omwalling (bastion) verder voltooid. Op verschillende plaatsen werd het bastion verstevigd tegen herhaaldelijke aanvallen van Lodewijk XIV. Aan de zuidkant werd bijvoorbeeld het 'Montereyfort' gebouwd (1671). Het bestuur van aartshertogen Albrecht en Isabella (1598-1621) betekende een stabiele samenleving met een kans op economische groei. Hieruit volgde een intense bouwactiviteit in het Gentse. Talrijke kloosters en kerken die vernield waren door de beeldenstormers werden heropgericht en symboliseerden het herstel (zoals bijvoorbeeld de Sint-Pietersabdij).

Pas in de 18de eeuw, onder Oostenrijks bewind (1713-1792) zal de stadsmorfologie gewijzigd worden. De periode van vrede en door middel van het protectionistische politiek kwam de handel en nijverheid opnieuw op gang. Ook werden nieuwe industrieën ontwikkeld en ingevoerd. De verkeerssituatie van de stad werd grondig geanalyseerd en gemoderniseerd. Op deze manier werd de grondslag gelegd voor de aanleg van de grote steenwegen die Gent verbindt met andere grote Belgische steden. De eerste Gentse industriezones ontstonden door ingrepen in de stedelijke waterlopen: door het rechtekken van bochten en meanders van de Schelde en het uitgraven van verbindingskanalen. In 1779 werd aan de Coupure Links het keizerlijk Entrepot opgericht. Uit de bouwaanvragen van panden in de buurt bleek dat verscheidene industrieën in de buurt opgericht werden: katoenspinnerijen, suikerraffinaderijen, een papierfabriek en

¹⁷ A. Suys, "Sint-Catharina- en Sint-Annakapel op 't Zand te Gent", Het Rijksarchief van België, geraadpleegd 17 januari 2017, http://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archiefvormers/zoekresultaat?localDescription_term_ABS_Category=T17&inLanguageCode=DUT&view=eac&localDescription_term_source=E9000&start=135.

¹⁸ C. Bogaerts, K. Lanclus, en M. Verbeeck, "Parochiekerk Sint-Anna", *Inventaris Onroerend Erfgoed*, geraadpleegd 17 januari 2017, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/19241>.

¹⁹ Bogaerts, Lanclus, en Verbeeck, "Gent zestiende-eeuwse stadsuitbreiding".

²⁰ Arthur De Decker en Jos Tavernier, "Albert Sugg en de Belle Époque in Gent: Série 1 (18): Het Zuidstation", *Gentblogt*, geraadpleegd 18 januari 2017, <http://www.gentblogt.be/2013/08/23/albert-sugg-en-de-belle-epoque-in-gent-serie-1-18-het-zuidstation>.

²¹ Wikipedia, "Muinkmeersen", *Wikipedia*, geraadpleegd 17 januari 2017, <https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Munkmeersen&oldid=48255596>.

talrijke magazijnen. De oprichting van de industrieën ging gepaard met het ontstaan van typische burgerwijken en lanen.²²

Voor deze periode, zijn de zogenaamde Ferrariskaarten een belangrijke cartografische bron. De **Ferrariskaarten** zijn een verzameling van 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden. Ze zijn opgemaakt tussen 1771 en 1778 onder leiding van veldmaarschalk Joseph de Ferraris. Het is de eerste systematische kartering van het Belgische grondgebied, hoewel soms lokale verschuivingen mogelijk zijn.²³ Op de Ferrariskaart valt af te leiden dat er voor deze periode bebouwing aanwezig was. Het westelijk gedeelte van het projectgebied ligt nog steeds op de zijarm van de Schelde en gedeeltelijk op een groen gedeelte. Enkel een klein zuidoostelijk gedeelte van het projectgebied is onder bebouwing in deze periode. Het overige terrein van het projectgebied is gekarteerd als privé-tuinen. Het gebied westelijk van het projectgebied wordt gekarteerd als een groen veld ingedeeld is nog steeds de 'Muikmeersen'.

GEGR/17/01/13/18 - Digitale aanmaak

Figuur 38: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2017).

²² Bogaerts, Lanclus, en Verbeeck, "Gent zestiende-eeuwse stadsuitbreiding".

²³ "Ferrariskaarten", *Wikipedia*, geraadpleegd 9 december 2016, <https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ferrariskaarten&oldid=47485125>.

GEGR/17/01/13/19 - Digitale aanmaak

Figuur 39: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied: detail (Geopunt, 2017).

NAAR EEN MODERNE SAMENLEVING: STADSVERNIEUWING EN BOUWCAMPAGNES (19DE EN 20STE EEUW)

De stad Gent kende tijdens de 19de eeuw een stijgende industrialisatie en een rustige periode na de onafhankelijkheid (ca. 1830). Dit resulteerde in een enorme bevolkingsgroei waardoor in de tweede helft van de 19de eeuw de stad binnen de stadsmuren stilaan volgebouwd werd. De bebouwde oppervlakte besloeg in 1800 nog 200 hectare maar dit zal zestig jaar later stilaan stijgen tot circa 245 hectare. De oppervlakte zal nog verdriedubbelen tot 640 hectare slechts twintig jaar later. Door de afschaffing van het octrooirecht (1860), kon de stad ook in de horizontale richting uitbreiden. Alle poorten verdwijnen en de tracé van de stadswallen werden vervangen door boulevards. Vooral in de noordelijke, oostelijke en zuidelijke richtingen werd er geëxpandeerd.

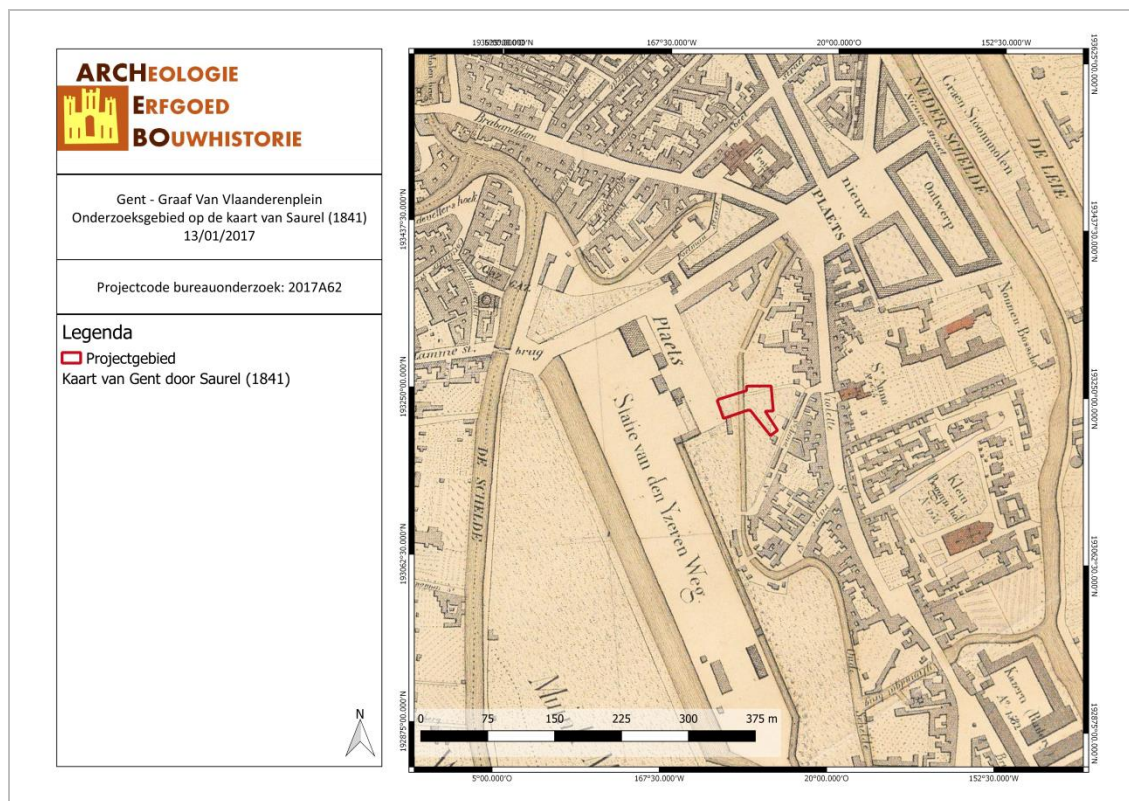
Op 28 september 1837 werd het nieuwe spoorwegstation Gent-Zuid in gebruik genomen. Een gedeelte (NO-ZO) van het gebied Muinkmeersen moest hiervoor wijken. Eveneens kleine gebouwen en perceelgrenzen rond het projectgebied moesten wijken voor deze stadsaanpassing. Een prent van 1837 geeft een idee van de omgeving van de spoorweg Gent-Zuid. Het projectgebied bevindt zich rechts in beeld achter het stationsgebouw.²⁴

²⁴ Unknown, *English: Zuid_1837.jpg*, 1837, <http://www.stamgent.be/nl/beeldenreeks-zuid>, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zuid_1837.jpg.

Figuur 40: Detail uit kaart van Gent van Roothaese and Kierdorff met aanduiding van het onderzoeksgebied (STAM, 1837).

In 1841 was het projectgebied onbebouwd. Een detailkaart van Saurel toont duidelijk de veranderingen aan de omgeving van 't Zuid in de eerste helft van de 19de eeuw.²⁵ 't Oud Scheldeken', de zijarm van de Schelde blijft behouden en bevindt zich nog steeds op het onderzoeksgebied. De aanleg van het station Gent-Zuid was sinds 1937 een feit op terreinen van de Muinkmeersen.²⁶ Het overgrote gedeelte van de Muinkmeersen bleef in deze periode nog onveranderd. Vanaf de helft van de 19de eeuw zal ook dit terrein ingenomen worden ten voordele van de stadsdierentuin.

GEGR/17/01/13/20 - Digitale aanmaak

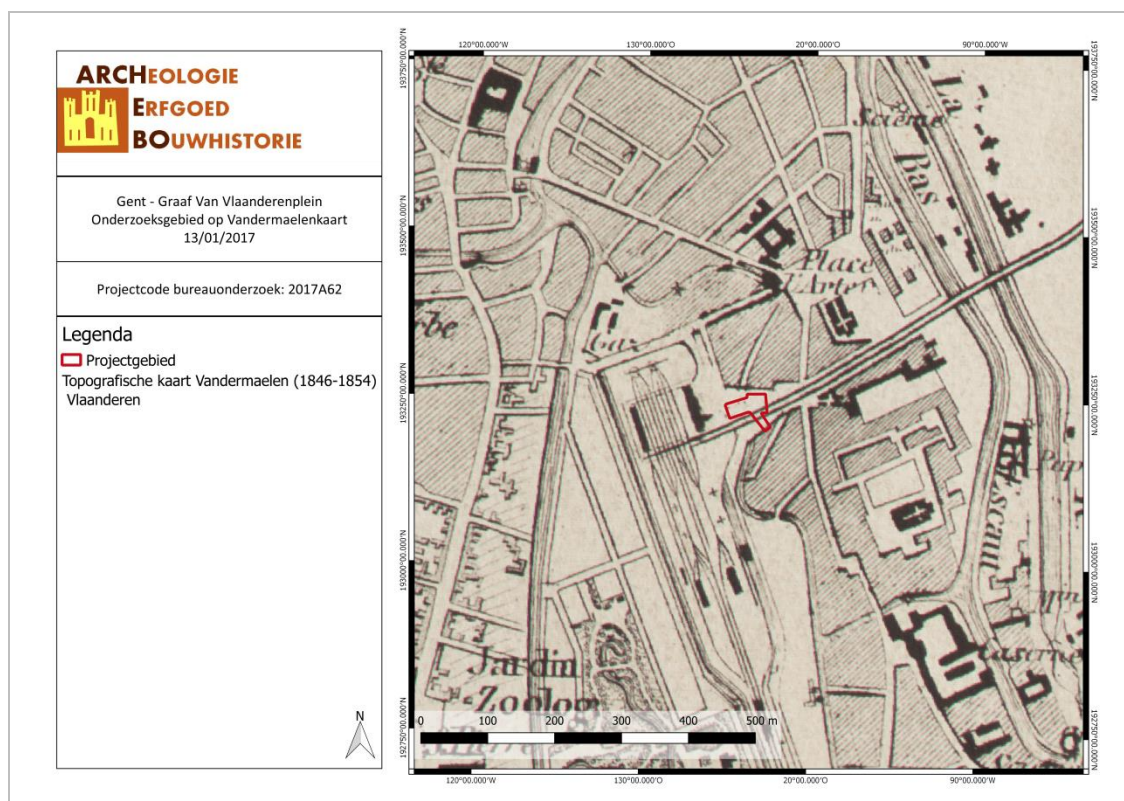
Figuur 41: Detail uit de kaart van Gent door Saurel met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2017).

²⁵ B.J. Saurel, "Plan der stad Gent opgemaakt ter schaal van 1 tot 5.000" (Gand: Jacqmain, 1841), Gent Universiteitsbibliotheek, <http://lib.ugent.be/en/catalog/rug01:001398608?i=0&q=archive.ugent.be%3A6CFD6A70-8CD1-11E2-A445-9E8DB44EB760>.

²⁶ Wikipedia, "Station Gent-Zuid", online encyclopedie, Wikipedia, geraadpleegd 18 januari 2017, https://nl.wikipedia.org/wiki/Station_Gent-Zuid.

Op de Vandermaelenkaart (1846-1852) zien we het projectgebied ingepalmd door een spoorweg.²⁷ Deze spoorweg verbond het station Gent-Zuid met de haven. De oude Sint-Annakapel is nog steeds aanwezig op de kaart maar zal in de nabije toekomst gesloopt worden. Ondertussen waren de gehele Muinkmeersen in beslag genomen voor de stadsvernieuwing. Het zuidwestelijke gedeelte is op de Vermaelenkaart in gebruik als stadsdierentuin ('Jardin Zoolog').

Het station Gent-Zuid is inmiddels uitgebreid met meerdere sporen en een monumentaal gebouw. Het eerste gebouw werd afgebroken in 1848 waarna het neoclassicistische gebouw van het ontwerp van Auguste Payen afgeleverd werd in 1850. Het station sloot definitief in 1928 om plaats te maken voor het station Sint-Pieters. Het stationsgebouw werd afgebroken in 1929-30. Op de plaats van het stationsgebouw en de overige infrastructuur werd tussen 1956 en 1960 de EGW-gebouw en het Propagandacentrum opgetrokken. Later werden in deze gebouwen de Stedelijke bibliotheek ondergebracht.²⁸

GEGR/17/01/13/21 - Digitale aanmaak

Figuur 42: Situering van het onderzoeksgebied op de kaart van Vandermaelen (Geopunt, 2017).

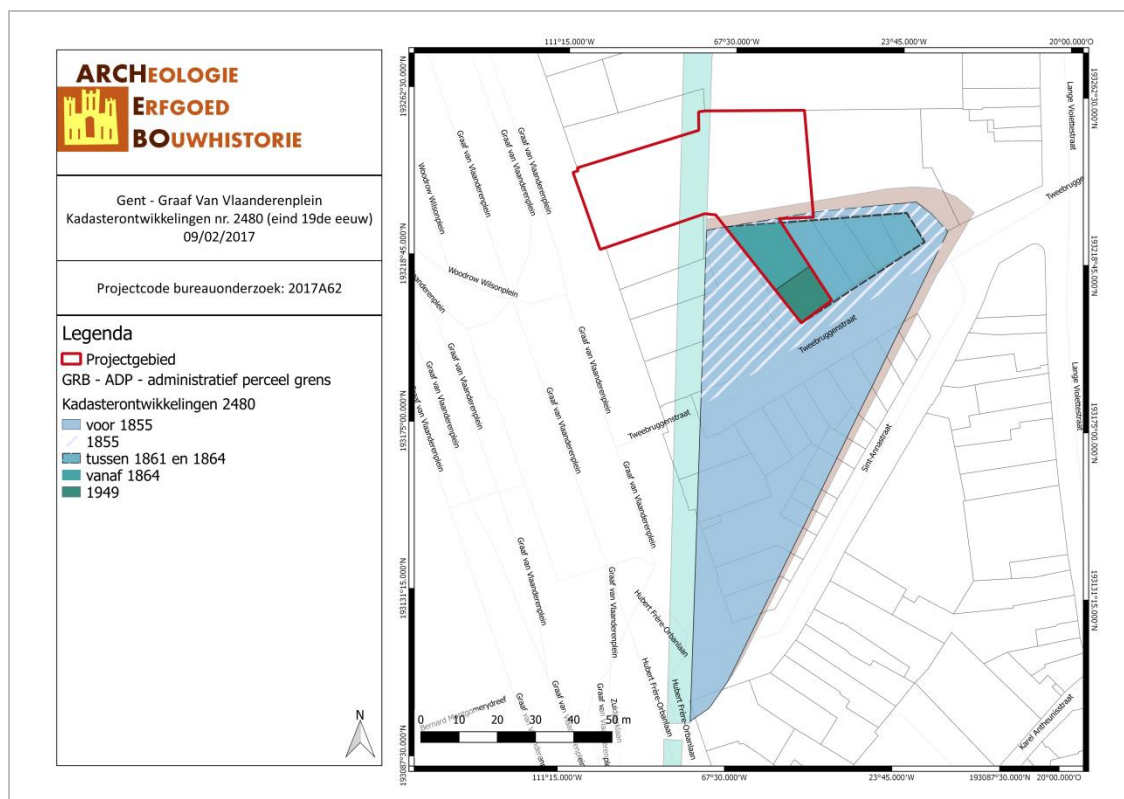
Ter toevoeging van de historisch beschikbare kaarten, werd het kadasterarchief van de stad Gent geconsulteerd. Dit resulteerde in de volgende conclusies en samenvattende plannen. Kadasternummer 2480 kende grote veranderingen tussen ongeveer 1855 en 1864. Met de afbraak van de spoorlijn, kwam een groot perceel vrij dat een hoek vormde met de reeds lang bestaande Sint-Annastraat.²⁹ De mutatieschetsen van 1855 toont een opmerkelijke verkleining van het originele perceel door de aanleg van

²⁷ De kaarten Vandermaelen of Vandermaelenkaarten zijn een verzameling van historische kaarten van België, gemaakt door Philippe Vandermaelen (1795-1869). De Belgische overheid zag voor zichzelf geen taak weggelegd om de kadastergegevens in plannen om te zetten, maar hoopte dat anderen deze taak op zich zouden nemen. In 1836 kreeg Vandermaelen toelating om de kadastergegevens te gebruiken en in kaart te brengen. Dit resulteerde in de topografische kaart "Carte topographique de la Belgique", gemaakt tussen 1846 en 1854 op 250 folio's op schaal 1:20.000. Deze kaarten geven een gedetailleerd beeld van heel België en worden beschouwd als de opvolger van de Ferriskaarten uit de periode 1771-1778. Bron: Wikipedia, "Vandermaelenkaarten", online encyclopedie, Wikipedia, geraadpleegd 7 december 2016, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Vandermaelenkaarten>.

²⁸ Wikipedia, "Station Gent-Zuid".

²⁹ KAG, mutatieschets nr. 10 (1855), oude toestand

de Tweebruggensteeg.³⁰ De verwijderde spoorwegdoorgang vanuit het station Gent-Zuid naar de haven (Het Entrepot, Stapelplein) betekende een nieuwe doorgang in het stedelijk landschap dwars over het domein van de abdij 'Nieuwen-Bosch'.³¹ Met de afbraak van deze spoorweg (op een onbekende datum, maar voor 1857) bleef een doorgang over tussen het station en de abdij van 'Nieuwen-Bosch'. De abdijsgrond werd herdoopt tot 'Vander Bruggensteeg'. Door het verdwijnen van de spoorwegdoorgang, kon het neoclassicistisch woonblok doorgetrokken worden tot aan de Sint-Annastraat waardoor een derde portico met fronton ontstond. Onder deze portico werd een doorgang gecreëerd voor zowel voetgangers als voertuigen doorheen de voorziene rondbogen. De straat, vernoemd naar voornaam koopman Pieter Van den Bruggen, werd verbreed in 1857. De huidige naam, *Tweebruggenstraat*, werd ontleend aan twee draaiende ijzeren bruggen over de Schelde aan de Visserij.³²

GEGR/17/02/09/22 - Digitale aanmaak

Figuur 43: Kadasterontwikkelingen nr. 2480, eind 19de eeuw (KAG, 2017).

Het bestaande perceel uit 1855 verkleinde op een onbekend tijdstip tot vijf aparte percelen van eenzelfde eigenaar. Het betreffende perceel voor dit onderzoek kende de ongeveer huidige perceelsindeling sinds de bouw van het neoclassicistische gebouw in ca. 1864. Het huidige notarishuis in de Tweebruggenstraat (projectgebied) heeft een eenvoudige bepleisterde gevelwand en is opgesteld in drie bouwlagen en vier traveeën. Het burgerhuis maakt deel uit van vier beschermde gevels met een totaal van veertien traveeën. Volgens de archiefstukken werden de burgerhuizen opgetrokken in 1865. Nr. 3 is het enige huis met sluitstenen op de bovenverdieping en een onversierd hoofdstel.³³ Het perceel zal in 1949 een deel grond verliezen waardoor het perceel verkleint tot enkel het gebouw.³⁴

³⁰ KAG, mutatieschets nr. 10 (1855), nieuwe toestand

³¹ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Tweebruggenstraat".

³² Ibid.; De Decker en Tavernier, "Albert Sugg en de Belle Epoque in Gent".

³³ Bogaerts, Lanclus, en Verbeeck, "Gevelwand van vier burgerhuizen".

³⁴ KAG, mutatieschets nr. 20, 14^e blad (1949), vorige toestand

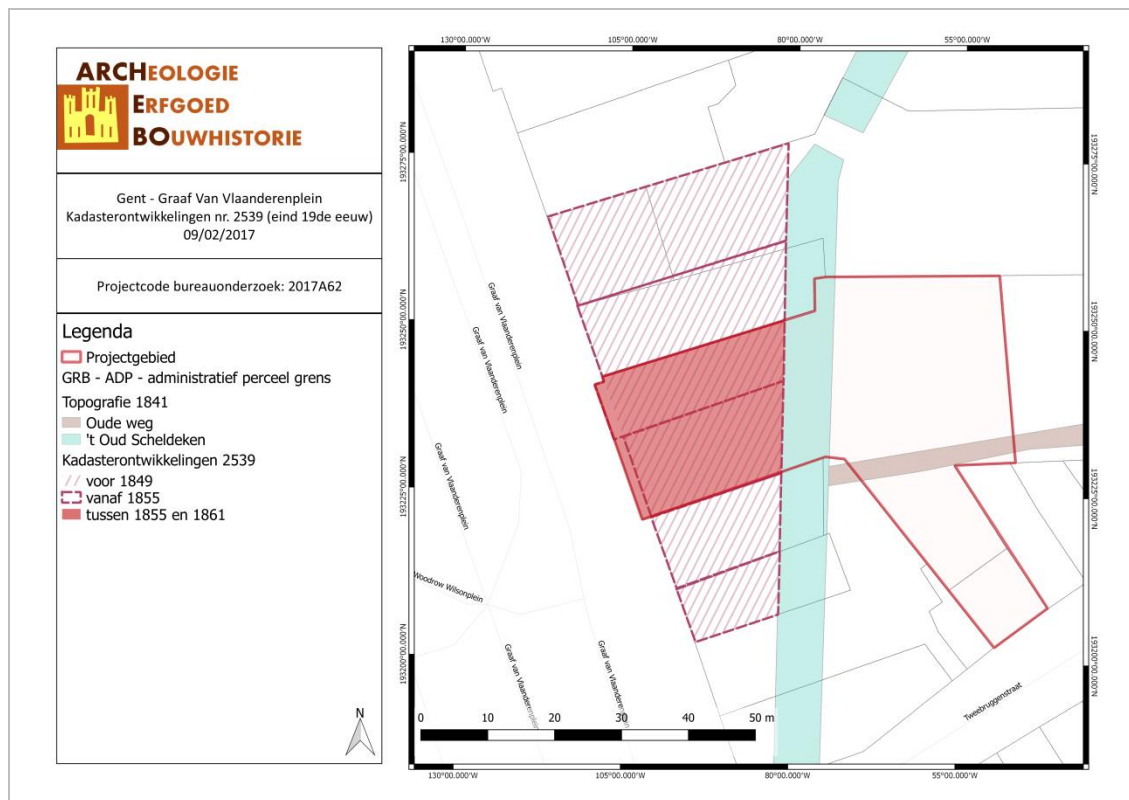

Figuur 44: Foto van vier panden in de Tweekruisstraat met beschermde gevel, circa 1979 (AOE, 2017).

De kaarten van Saurel (1841) en Vandermaelen (1846-1854) toont het onderzoeksgebied aan het huidige Graaf Van Vlaanderenplein als onbebouwd omwille van de stadsontwikkelingen. Na de afbraak van het extra treinspoor ten voordele van de Gentse industrie, lag het terrein braak. Gelijklopend met de bestaande bebouwing, werd van vóór 1849 een nieuwe rooilijn aangelegd met een indeling in onbebouwde percelen. Zo kende nr. 2539 eenzelfde eigenaar vóór 1849.³⁵ Het terrein werd origineel ingedeeld in vijf percelen waarna het tussen 1849 en 1855 herverdeeld werd in zes percelen.³⁶ De perceelsgrenzen werden bepaald door het nog bestaande bovengrondse 't Oud Scheldeken. Het onderste perceel van het onderzoeksgebied kende origineel een rooilijn gelijklopend met de andere percelen. In 1861 werd de rooilijn naar het westen verplaatst door de geplande bouwplannen voor het gehele woningblok lang het Graaf Van Vlaanderenplein. Het bovenste perceel van het onderzoeksgebied kende al van 1855 een vooruitspringende rooilijn met hierop bebouwing.

³⁵ KAG, mutatieschets nr. 11 (1849)

³⁶ KAG, mutatieschets nr. 11 (1855)

GEGR/17/02/09/23 - Digitale aanmaak

Figuur 45: Kadasterontwikkelingen nr. 2539 eind 19de eeuw (KAG, 2017).

Met de ontwikkeling van de stationsbuurt, kwam een heuse bouwcampagne op gang. Zo startte men volgens V. Fris in 1847 met de bouw van een *neoclassicistisch huizenblok* tussen de Zuidstationstraat en de Sint-Annastraat. De voltooiing zou volgens de inventaris van onroerend erfgoed in 1852 geweest zijn. Kadasteronderzoek toont echter aan dat de perceelsaanpassingen in het bovenste perceel pas werden aangepast in 1855. Het onderste betrokken perceel kende pas een perceelsaanpassing in 1861. Tegelijkertijd vond er bebouwing plaats.³⁷

Het huizenblok werd ontworpen door Ch. Leclerc-Restiaux. De gevels zijn bepleisterd en beschilderd in drie en een halve bouwlaag. Het ontwerp werd afgewisseld met drie monumentale portieken met drie klassieke portieken. De portieken hebben een Grieks geïnspireerd fronton dat gedragen werd door zes Ionische zuilen (kolossale orde). De gevel heeft overigens rechthoekige muuropeningen. Het Bel-etage wordt geaccentueerd door uitgewerkte balkons op consoles, balustrades in risalieten en vensterbekroningen op consoles.³⁸

Het plan voor de neoclassicistische huizenblok aan het Graaf van Vlaanderenplein is van het ontwerp van de Gentse architect Leclerc-Restiaux (1816-1897). De bouwmeester en leerling van Lodewijk Roelandt was één van de belangrijkste ontwerpers van klassieke stedenbouwkundige gehelen zoals het Gentse Sint-Pietersplein. De huizenblok werd ontworpen als een geheel maar behoorden opgedeeld aan verschillende eigenaren.³⁹ Architect Charles Leclerc-Restiaux was 'inspecteur des travaux publics' in Gent. Hij gaf les aan de Academie van Gent en had daarnaast ook een eigen praktijk. Zijn hele carrière werkte Leclerc-Restiaux als neoclassicistische architect in Gent, in de schaduw van leermeester Louis Roelandt. Volgens ODIS kunnen

³⁷ KAG, mutatieschets nr. 11 (1849), KAG, mutatieschets nr. 11 (1855) en leggers

³⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Neoclassicistisch huizenblok", *Inventaris Onroerend Erfgoed*, geraadpleegd 16 januari 2017, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/19194>.

³⁹ De Decker en Tavernier, "Albert Sugg en de Belle Epoque in Gent".

maar liefst zeventien projecten in het Gentse aan Leclerc-Restiaux toegeschreven worden zoals de opera van Gent, de gevels van het Sint-Annaplein en het militaire oefenplein (Sint-Pietersplein).⁴⁰

Figuur 46: Postkaart 'Place du Comte de Flandre' uit 1901 (Gentblogt, 2017).

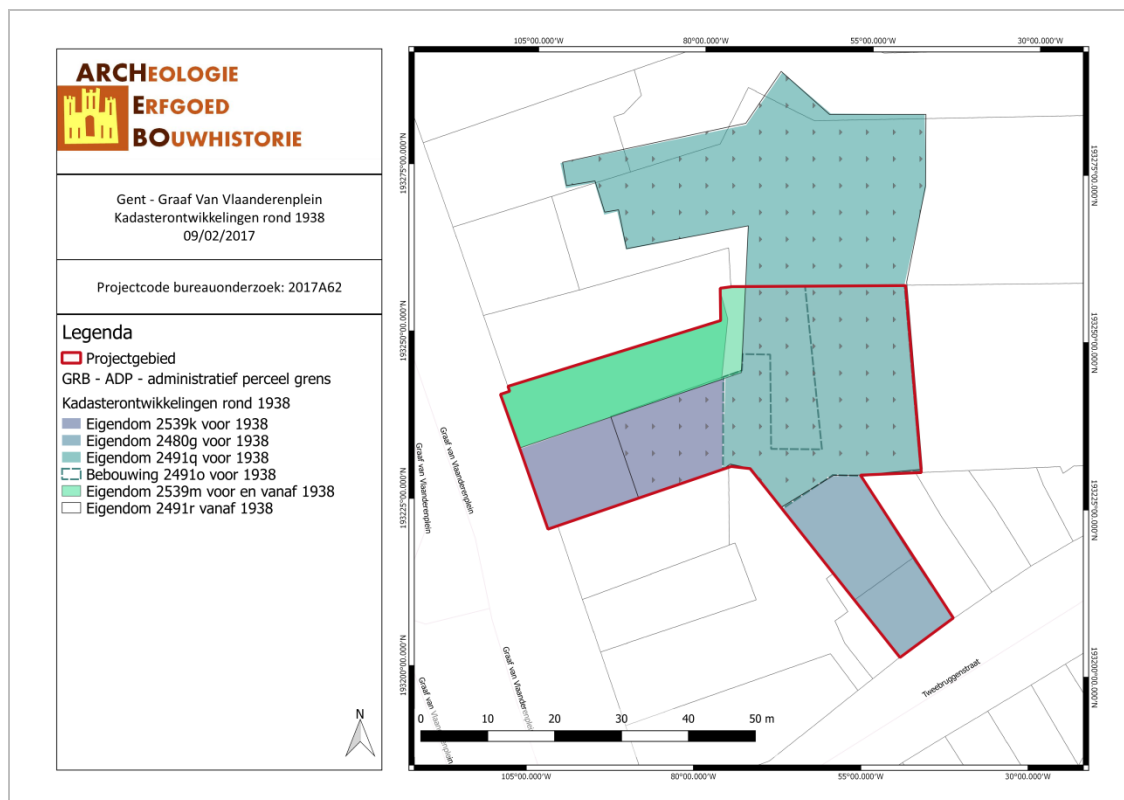
Figuur 47: Postkaart tonende het neoclassicistische huizenblok, onbekende datum (Delcampe, 2017).

AANPASSINGEN TIJDENS DE 20STE EN 21STE EEUW

De omgeving om en rond het onderzoeksgebied veranderende kadastraal gezien aanzienlijk in het eerste gedeelte van de 20ste eeuw. Rond 1938 kende het pand aan de Tweebruggenstraat een groot perceel tot aan de huidige industriële loods. De eigendom van deze loods liep over het onderzoeksgebied verder noordwaarts. De stippellijn geeft aan dat op deze perceelsgronden (2491o) reeds bebouwing aanwezig was vóór 1938. De industriële loods werd hoogstwaarschijnlijk gebouwd rond 1936. De eigendommen 2539k en 2539m kende een beknotting van het perceel door de grenzen met 2491o. Eigendom 2539m zal in de

⁴⁰ Annelies Nevejans en Eva Van Regenmortel, "Charles Leclerc-Restiaux", *Online Database voor Intermediaire Structuren (ODIS)*, geraadpleegd 18 januari 2017, http://www.odis.be/lnk/PS_98631; "Lexicon van Oost-Vlaamse Schilders en Beeldhouwers (1700-1940)", *Universiteitsbibliotheek Gent*, geraadpleegd 18 januari 2017, <http://lib.ugent.be/nl/catalog/dbs01:001250801>.

toekomst niet meer veranderen van perceel. Na 1938 verkleint het perceel van 2539k tot enkel de bebouwing. Het zal de achterliggende gronden moeten afstaan aan 2491r.⁴¹

GEGR/17/02/09/24 - Digitale aanmaak

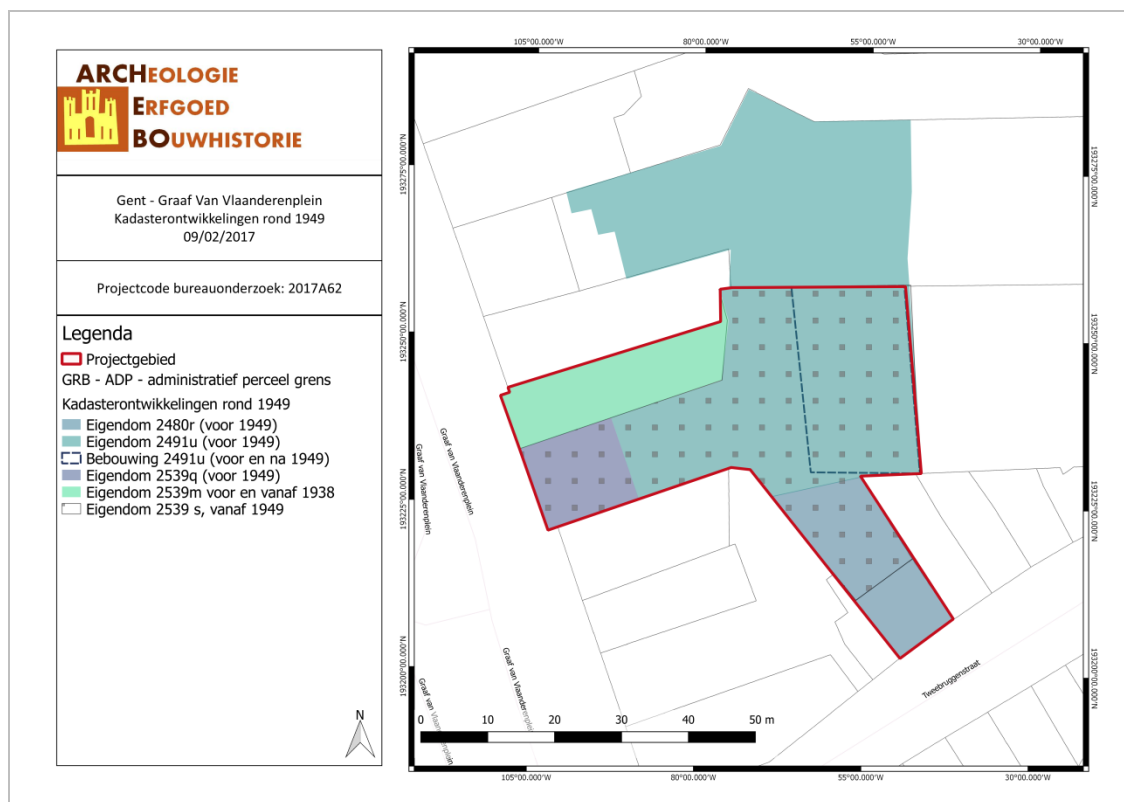
Figuur 48: Kadasterontwikkelingen rond 1938 (KAG, 2017).

De nieuwe toestand van 1949 toont de perceelsgrenzen hetzelfde als de veranderde situatie van 1938. Er werden dus tussentijds geen veranderingen aangebracht aan de perceelsgrenzen.⁴² Vanaf 1949 echter zien we de volledige inname van perceelnummer 2491q door 2539s. Ook 2480r zal het tuingedeelte van het perceel aan 2539s permanent verliezen.⁴³ Uit de kadastrale leggers blijkt dat de huidige 'nieuwbouw' achteraan het gebouw op het Graaf Van Vlaanderenplein dateert van 1986. In 2005 werden de percelen aan het Graaf van Vlaanderenplein met de vooruitspringende rooilijn samengevoegd. Naar de veranderingen aan het interieur van de betrokken gebouwen werd geen onderzoek uitgevoerd.

⁴¹ KAG, mutatieschets nr. 106, 14de en 15de blad (1938)

⁴² KAG, mutatieschets nr. 20, 14de blad (1949), oude toestand

⁴³ KAG, mutatieschets nr. 20, 14de blad (1949), nieuwe toestand

GEGR/17/02/09/25 - Digitale aanmaak

Figuur 49: Kadasterontwikkelingen rond 1949 (KAG, 2017).

3.4 Archeologische verwachting

Aan de hand van de historische, cartografische en iconografische informatie kon worden achterhaald dat er binnen een klein gedeelte van het onderzoeksgebied bebouwing aanwezig was op het einde van de 18de eeuw. Tijdens de 17de eeuw was het onderzoeksgebied deels ingedeeld in percelen. Tevens werd het terrein doorsneden door een kunstmatige zijarm van de Schelde. Het gehele terrein grensde in het westen aan natuurlijk moerasgebied dat gebruikt werd door de lakenindustrie. Vanaf het einde van de 18de eeuw tot de helft van de 19de eeuw, was het onderzoeksgebied niet onder bebouwing door de veranderingen in het stadsbeeld. Bestaande gebouwen zijn moeten wijken in eerste instantie voor de aanleg van een extra spoorlijn naar het oostelijke industriegebied. Pas bij het verdwijnen van deze spoorlijn, was bebouwing op en rond het onderzoeksterrein terug mogelijk. Gedurende de 19de en 20ste eeuw kende het terrein aanzienlijke kadastrale veranderingen. De oorspronkelijke 19de-eeuwse gebouwen van het Graaf Van Vlaanderenplein en de Tweebruggenstraat zijn nog intact. De nieuwbouw achter classicistische gebouw aan het Graaf Van Vlaanderenplein dateert van 1986. De industriële loods op het achterliggende terrein dateert hoogstwaarschijnlijk van de jaren 30 van de vorige eeuw.

Een analyse van de gekende archeologische resten in de omgeving leverde enkele gekende gegevens op in de directe omgeving rond het onderzoeksgebied. Deze vallen allen vanaf de middeleeuwen tot en met de Nieuwste Tijd te dateren. Hierdoor is het niet uit te sluiten dat er zich binnen het onderzoeksgebied archeologisch belangwekkende sporen bevinden.

De ondergrond is 'Onder bebouwing' waardoor op basis van de bodem geen archeologische verwachtingen kunnen voorspeld worden. De stadscontext echter verhoogt de verwachtingen op belangwekkende vondsten.

4 RESULTATEN BUREAUONDERZOEK

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het bureauonderzoek samengevat en geanalyseerd. Deze analyse leidt tot een advies voor een eventueel vervolgonderzoek of voor een vrijgave van het terrein. Dit advies dient bekrachtigd te worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed.

4.1 Algemeen

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige aanvraag heeft ARCHEBO bvba in opdracht van GRAMMYCO nv een bureauonderzoek uitgevoerd. De opdracht houdt een combinatie van een restauratie- en nieuwbouwproject in. Twee neoclassicistische laat-19de-eeuwse gebouwen aan de Tweebruggenstraat en het Graaf Van Vlaanderenplein zijn beschermd en worden op een respectvolle manier gerestaureerd of opgefrist. Het historisch gebouw aan het Graaf Van Vlaanderenplein heeft een aanbouw in het tuingedeelte, daterend van 1986. Nog oostelijker op het perceel bevindt zich een industriële loods uit de beginjaren van de vorige eeuw. De aanbouw en loods verdwijnen ter voordele van moderne aaneengesloten woningen met privé-patio.

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat de bodem van het onderzoeksgebied in het verleden slechts intensief aangetast geweest is. Reeds op cartografische bronnen uit de 16de eeuw is bebouwing en versterking van de bodem te bemerken. Een zijarm van de Schelde doorkruist namelijk het onderzoeksgebied. Tijdens de 18de eeuw blijft het niveau van bebouwing gelijk. De grote stadsveranderingen in de 19de eeuw zorgen voor de grootste versterkingen op het onderzoeksgebied. De Scheldearm bleef intussen intact. De komst van het Zuidstation in 1837 betekende veranderingen voor de regio. De huizenrij bleef op de kaart van Saurel (1841) intact ten opzichte van de kartering van Ferraris. Tussen 1841 en 1846 (Vandermaelenkaart) verschijnt het extra treinspoor naar het oosten. Met het verdwijnen van deze spoorweg (rond 1855) kon de ontwikkeling van de regio beginnen.

De belangrijkste versterking vond plaats in het begin van de 19de eeuw met de bouw van de bestaande neoclassicistische gebouwen. De toekomstplannen tonen de planning van een ondergrondse parking onder het gebied van de te slopen loods. De parkeergarage zal 8 parkeerplaatsen voor de bewoners krijgen en 11 parkeerplaatsen voor de kantoren. De hoogte van de garage zal 2,20 meter bedragen. De gehele parkeergarage zal ingepland worden op een diepte van 3,20 meter. Een extra 40cm voor de funderingsplaat moet eveneens ingecalculereerd worden. Het project kent een minimale diepte van 360cm onder het nulpunt van het project (plaatselijk 460cm ter hoogte van de nieuwe lifput). De ingrepen zullen het bodemarchief dermate aantasten tot aan het archeologisch niveau.

4.2 Beantwoording onderzoeksvragen

Het doel van dit bureauonderzoek was een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij kunnen volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

1. Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?

Historische gegevens werden door middel van bronnenonderzoek en cartografisch onderzoek verworven. Cartografisch onderzoek heeft aangetoond dat er in het meest zuidoostelijke deel van het projectgebied minimale bebouwing aanwezig was tussen de 16de en 18de eeuw. De overige oppervlakte van het projectgebied was in gebruik door de passage van de Scheldearm en stadstuinjes. De belangrijkste veranderingen gebeurden vanaf de helft van de 19de eeuw met de constructie van twee neoclassicistische gebouwen. Deze gebouwen zijn beschermd als bouwkundig erfgoed. Het gebouw aan het Graaf Van Vlaanderenplein werd eveneens beschermd als monument en als gedeelte van een beschermd dorps- of stadszicht (omgeving station Gent-zuid).

2. *Welke info valt er te vinden over de voormalige constructies op het terrein?*

Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er enkel binnen een klein gedeelte van het projectgebied bebouwing aanwezig was tussen de 16de en het einde van de 18de eeuw. Mogelijk was meer bebouwing het geval in voorgaande periode(s).

Het onderzoeksterrein is continue onder bebouwing geweest sinds de constructie van de neoclassicistische gebouwen in de tweede helft van de 19de eeuw. Gezien de historische kartering aan toont dat vooral het westelijke gedeelte van het onderzoeksgebied ingenomen werd door volkstuintjes en de Schelde-arm, is er wordt in dit gedeelte geen bebouwing ouder dan de 18de eeuw verwacht.

3. *Welke archeologische structuren kunnen ter hoogte van het onderzoeksgebied verwacht worden op basis van een analyse van het historische kaart- en bronnenmateriaal?*

Op basis van het historische kaart- en bronnenmateriaal kunnen archeologische structuren aangetroffen worden van zeker de 16de eeuw (kaart van Deventer). Gezien de lange historische ontwikkeling van de stad Gent zijn vondsten uit vorige periodes niet uit te sluiten. Elementen uit de lakennijverheid kunnen eveneens aangetroffen worden gezien de bedrijvigheden op de grenzende Muinkmeersen. Archeologisch onderzoek in de dichte omgeving bracht eveneens een kade-structuur aan het licht dat kon teruggeleid worden naar de Scheldearm. In het onderzoeksgebied kunnen potentieel vondsten aangetroffen worden van de middeleeuwen tot heden. De stadsontwikkeling in de omgeving van het onderzoeksgebied vond plaats vanaf de 12de eeuw. Het is echter niet uit te sluiten dat vondsten uit de stichtingsperiode (8ste eeuw) aangetroffen kunnen worden.

4. *In welke mate en in welke zones kan er een recente verstoring verwacht worden van archeologisch erfgoed?*

In het gehele onderzoeksgebied kan er gesproken worden van recente verstoringen van het archeologisch erfgoed. Sinds de ontwikkeling van de grond vanaf de tweede helft van de 19de eeuw werden in verschillende latere periodes bebouwing toegevoegd en aangepast. De industriële loods wordt niet gekarteerd vanaf circa de jaren 30 van de vorige eeuw. De originele functie is niet gekend. De 'nieuwbouw' achter het gebouw aan het Graaf Van Vlaanderenplein dateert van 1986. De Scheldearm die momenteel ondergronds onder het onderzoeksgebied loopt, was reeds aanwezig op cartogra

4.3 Samenvatting / assessment bureauonderzoek

In deze samenvatting wordt een kort overzicht gegeven van de werkwijze van het bureauonderzoek en de belangrijkste conclusies. Bovendien wordt een afweging gemaakt van de noodzaak voor verder vooronderzoek voor de locatie.

Samenvatting voor een gespecialiseerd publiek

Binnen het plangebied zal door GRAMMYCO nv een restauratie- en nieuwbouwproject gepland worden betreffende een onderzoeksgebied aan het Graaf Van Vlaanderenplein en de Tweebruggenstraat in Gent. De restauratie betreft twee 19de-eeuwse neoclassicistische gebouwen. De nieuwbouw betreft de bouw van zes woningen met privé-patio in het tuingedeelte van de panden. Voor deze werken zullen een aanbouw en een industriële loods gesloopt worden.

Binnen het onderzoeksgebied zelf zijn geen archeologische waarden bekend. In de ruime omgeving zijn enkele sites gekend onder andere losse vondsten van de middeleeuwen tot de Nieuwste tijd. De historische gebouwen op het onderzoeksgebied zijn beschermd als bouwkundig erfgoed. Het pand aan het Graaf Van Vlaanderenplein is tevens beschermd als monument beschermd stadszicht. Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er binnen het onderzoeksgebied enkel lichte bebouwing aanwezig was van de 16de tot het einde van de 18de eeuw enkel in het uiterste zuidoostelijke

gedeelte van het projectgebied. Een belangrijke verstoring is de reeds in de 16de eeuw bestaande Scheldearm die onder het onderzoeksgebied loopt. De grootste verstoring in de bebouwing vond plaats gedurende de tweede helft van de 19de eeuw met de constructie van de neoclassicistische gebouwen. Verdere verstoringen vonden plaats in de jaren 30 van de vorige eeuw (industriële loods) en de aanbouw (1986).

Een verstoord bodemarchief kan aangetroffen worden onder de aanbouw in de vorm van kelders en de nog aanwezige Scheldearm. Grote verstoringen onder de industriële loods worden niet verwacht. Het is onzeker of op het perceel van het gebouw aan de Tweebruggenstraat zich een koetshuis heeft bevonden. Het is dus eveneens onzeker in hoeverre hier het archeologisch archief aangetast is.

Op de bodemkaart wordt het terrein gekarteerd als 'onder bebouwing'. Archeologische verwachtingen op basis van het bodemtype is bij dit project dan ook niet mogelijk.

Samenvatting voor een niet-gespecialiseerd publiek

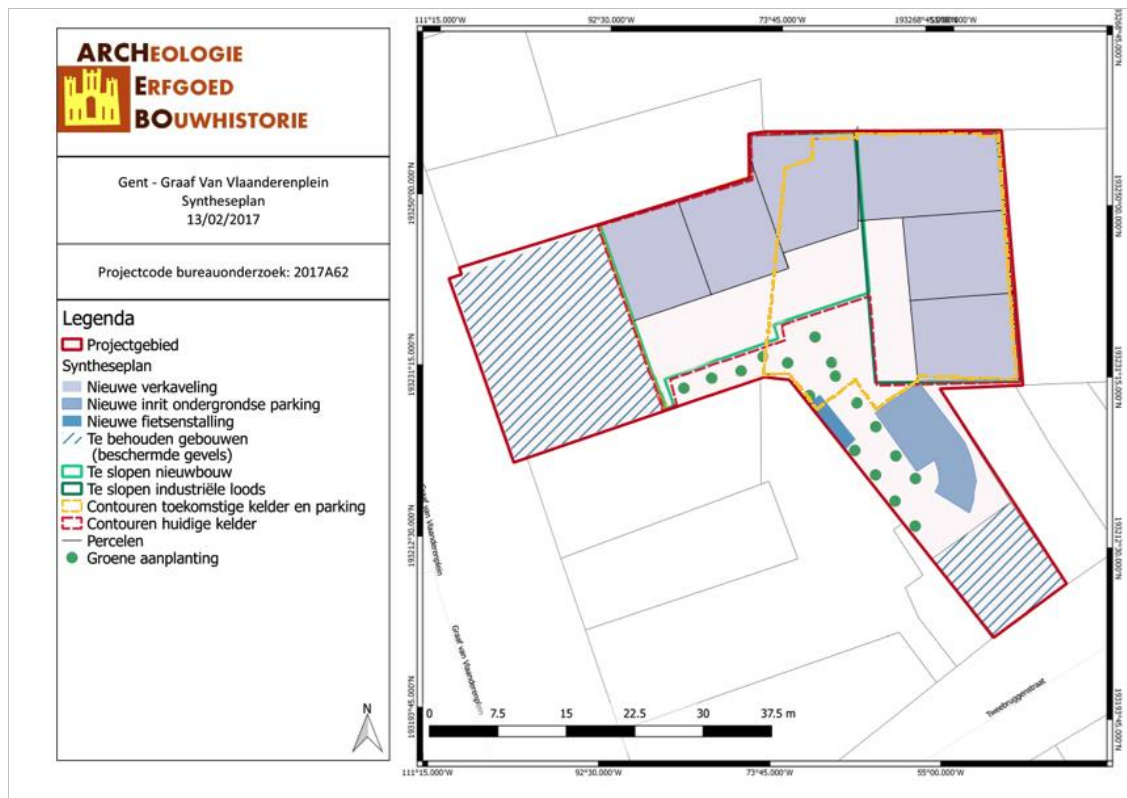
Binnen het plangebied zal in opdracht van GRAMMYCO nv een restauratie- en nieuwbouwproject uitgevoerd worden. Gezien de aanzienlijke ingrepen in de bodem is een onderzoek nodig.

In het projectgebied zijn geen archeologische waarden gekend. Wel zijn losse vondsten in de directe omgeving gevonden van de middeleeuwen tot de Nieuwste tijd. Verder zijn verschillende monumenten en beschermde stadszichten aanwezig in de dichte omgeving. Bijkomende vondsten zijn door eerdere vondsten en de bodemstructuur mogelijk.

Verstoring door bebouwing is mogelijk in het zuidoostelijke gedeelte van het onderzoeksgebied aangezien bebouwing mogelijk kan geweest zijn tussen de 16de en 18de eeuw. Een grote verstoring vond eerder plaats door de Scheldearm. De grootste verstoring vond plaats in de tweede helft van de 19de eeuw met de constructie van twee neoclassicistische gebouwen. Gedurende de 20ste eeuw werden twee nieuwe volumes gebouwd in de jaren 30 en in 1986.

Het bureauonderzoek toont ook aan dat de bodem van het plangebied in bepaalde zones een verstoring zal kennen. Toch zijn er allicht zones waar het archeologische niveau bewaard is gebleven. ARCHEBO bvba adviseert dan ook dat er verder vooronderzoek dient uitgevoerd te worden in een uitgesteld traject.

Het syntheseplan toont aan dat het gehele projectgebied behalve de historische gebouwen zal betrokken worden bij de nieuwe bouwplannen. Het plan toont met groene omlijstingen in twee tinten de contouren van de bestaande aanbouw (1986) en industriële loods (jaren 30) die gesloopt zullen worden. Op deze plaats zal allereerst een ondergrondse parking voorzien worden. Deze ingreep zal in totaal een verstoring veroorzaken tot op een diepte van 3,6 meter (plaatselijk 4,6 meter). Vervolgens zal de constructie van zes aaneengesloten woningen gepland worden.

GEGR/17/02/09/26 - Digitale aanmaak

Figuur 50: Syntheseplan met aanduiding van de geplande werken (Geopunt, 2017).

4.4 Programma van maatregelen

Gezien de kans dat er binnen het plangebied nog intacte archeologische resten aanwezig zijn, stelt ARCHEBO bvba verder vooronderzoek voor. De voorgestelde uitvoeringswijze van het archeologisch onderzoek is het onderwerp van het 'Programma van Maatregelen'.

5 BIBLIOGRAFIE

Onuitgegeven bronnen

- KAG, mutatieschets nr. 106, 14de en 15de blad (1938)
- KAG, mutatieschets nr. 20, 14de blad (1949), oude toestand
- KAG, mutatieschets nr. 20, 14de blad (1949), nieuwe toestand
- KAG, mutatieschets nr. 11 (1849)
- KAG, mutatieschets nr. 11 (1855)
- KAG, mutatieschets nr. 10 (1855), oude toestand
- KAG, mutatieschets nr. 10 (1855), nieuwe toestand

Literatuur

- Agentschap Onroerend Erfgoed. "Inventaris Onroerend Erfgoed". Geraadpleegd 17 januari 2017. <https://inventaris.onroenderfgoed.be/>.
- Agentschap Onroerend Erfgoed. "Neoclassicistisch huizenblok". *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 16 januari 2017. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/19194>.
- Agentschap Onroerend Erfgoed. "Neoclassicistisch huizenblok: burgerhuis (gevel en dak), nr. 18". *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 16 januari 2017. <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8901>.
- Agentschap Onroerend Erfgoed. "Neoclassicistisch huizenblok: burgerhuis (gevel en dak), nr. 19". *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 16 januari 2017. <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8902>.
- Agentschap Onroerend Erfgoed. "Neoclassicistisch huizenblok met omgeving". *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 16 januari 2017. <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8913>.
- Agentschap Onroerend Erfgoed. "Tweebruggenstraat". *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 16 januari 2017. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/102885>.
- Bogaerts, C., K. Lanclus, en M. Verbeeck. "Gent - middeleeuwse stadskern". *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 17 januari 2017. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121063>.
- Bogaerts, C., K. Lanclus, en M. Verbeeck. "Gent zestiende-eeuwse stadsuitbreiding". *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 16 januari 2017. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/122210>.
- Bogaerts, C., K. Lanclus, en M. Verbeeck. "Gevelwand van vier burgerhuizen". *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 16 januari 2017. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/19883>.
- Bogaerts, C., K. Lanclus, en M. Verbeeck. "Parochiekerk Sint-Anna". *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 17 januari 2017. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/19241>.
- Gullentops, F., en L. Wouters, red. *Delfstoffen in Vlaanderen*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement EWBL, 1996.
- "Neoclassicistisch huizenblok met omgeving, beschermd stadszicht". *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 16 januari 2017. <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8913>.
- Nevejans, Annelies, en Eva Van Regenmortel. "Charles Leclerc-Restiaux". *Online Database voor Intermediaire Structuren (ODIS)*. Geraadpleegd 18 januari 2017. http://www.odis.be/lnk/PS_98631.
- Vermeire, S., G. De Moor, en R. Adams. *Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart - kaartblad 22, Gent*. Vlaamse overheid, dienst Natuurlijke Rijdommen, 1999.

Elektronische bronnen

“Atlas van Jacob van Deventer”. *Koninklijke Bibliotheek van België*. Geraadpleegd 14 december 2016.
<https://www.kbr.be/nl/atlas-van-jacob-van-deventer>.

Blaeu, Joan. *Kaart van Gent, België uit Atlas van Loon*, 1649. Het geheugen van Nederland.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ghent,_Belgium_-_Map_1649.jpg.

Clius, Vigor. “Gezocht en gevonden in Gent”. *Historiek.net*. Geraadpleegd 17 januari 2017.
<http://historiek.net/gezocht-en-gevonden-in-gent/59947/>.

“Databank Ondergrond Vlaanderen”. *Databank Ondergrond Vlaanderen*. Geraadpleegd 11 januari 2017.
<https://www.dov.vlaanderen.be/>.

De Decker, Arthur, en Jos Tavernier. “Albert Sugg en de Belle Epoque in Gent: Série 1 (18): Het Zuidstation”. *Gentblogt*. Geraadpleegd 18 januari 2017. <http://www.gentblogt.be/2013/08/23/albert-sugg-en-de-belle-epoque-in-gent-serie-1-18-het-zuidstation>.

“Ferrariskaarten”. *Wikipedia*. Geraadpleegd 9 december 2016.
<https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ferrariskaarten&oldid=47485125>.

“Glaconiethoudende zanden | Geotechniek”. Geraadpleegd 16 januari 2017.
<http://geotechniekvo.be/nl/glaconiethoudende-zanden>.

“Lexicon van Oost-Vlaamse Schilders en Beeldhouwers (1700-1940)”. *Universiteitsbibliotheek Gent*. Geraadpleegd 18 januari 2017. <http://lib.ugent.be/nl/catalog/dbs01:001250801>.

Saurel, B.J. “Plan der stad Gent opgemaakt ter schaal van 1 tot 5.000”. Gand: Jacqmain, 1841. Gent Universiteitsbibliotheek.
<http://lib.ugent.be/en/catalog/rug01:001398608?i=0&q=archive.ugent.be%3A6CFD6A70-8CD1-11E2-A445-9E8DB44EB760>.

“STADSPOORTEN | DE KUIP – GENT (Belgium)”. Geraadpleegd 17 januari 2017.
<https://gentdekuip.com/stadspoorten/>.

Suys, A. “Sint-Catharina- en Sint-Annakapel op ’t Zand te Gent”. *Het Rijksarchief van België*. Geraadpleegd 17 januari 2017. http://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archiefvormers/zoekresultaat?localDescription_term_ABS_Category=T17&inLanguageCode=DUT&view=eac&localDescription_term_source=E9000&start=135.

Unknown. *English: Zuid_1837.jpg*, 1837. <http://www.stamgent.be/nl/beeldenreeks-zuid>.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zuid_1837.jpg.

Wikipedia. “Muinkmeersen”. *Wikipedia*. Geraadpleegd 17 januari 2017.
<https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Muinkebeerssen&oldid=48255596>.

Wikipedia. “Station Gent-Zuid”. Online encyclopedie. *Wikipedia*. Geraadpleegd 18 januari 2017.
https://nl.wikipedia.org/wiki/Station_Gent-Zuid.

Wikipedia. “Vandermaelenkaarten”. Online encyclopedie. *Wikipedia*. Geraadpleegd 7 december 2016.
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Vandermaelenkaarten>.

6 FIGURENLIJST

<i>Figuur 1: Criteria bij stedenbouwkundige vergunningen.....</i>	<i>2</i>
<i>Figuur 2: Situering van het onderzoeksgebied en coördinaten op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2017).....</i>	<i>3</i>
<i>Figuur 3: Situering van het onderzoeksgebied op Orthofoto (Geopunt, 2017).....</i>	<i>4</i>
<i>Figuur 4 (Foto 1, links): Gevel van het pand aan het Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)</i>	<i>6</i>
<i>Figuur 5 (Foto 2, rechts): Gevel van het pand in de Tweebruggenstraat (Van Looveren, 2016)</i>	<i>6</i>
<i>Figuur 6 (Foto 3, links): Zicht op de nieuwbouw achter het bankkantoor (Van Looveren, 2016)</i>	<i>6</i>
<i>Figuur 7 (Foto 4, midden): Zicht op de industriële loods op het binnenplein, genomen vanuit de nieuwbouw (Van Looveren, 2016)</i>	<i>6</i>
<i>Figuur 8 (Foto 5, rechts): Zicht op de notariswoning, genomen vanuit het binnenplein (Van Looveren, 2016) ..</i>	<i>6</i>
<i>Figuur 9: Situering van het onderzoeksgebied en foto's op het Photokeyplan (Geopunt, 2017)</i>	<i>7</i>
<i>Figuur 10: Voor- en achtergevel van het pand aan het Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)</i>	<i>7</i>
<i>Figuur 11: Plan niveau -1, huidige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)</i>	<i>8</i>
<i>Figuur 12: Plan niveau 0, huidige toestand, panden Graaf Van Vlaanderenplein en Tweebruggenstraat (Van Looveren, 2016)</i>	<i>9</i>
<i>Figuur 13: Plan niveau -1, toekomstige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016) ..</i>	<i>10</i>
<i>Figuur 14: Snede AA', Plan niveau -1, toekomstige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)</i>	<i>11</i>
<i>Figuur 15: Snede CC', Plan niveau -1, toekomstige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016).....</i>	<i>11</i>
<i>Figuur 16: Detail snede AA', Plan niveau -1, toekomstige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016)</i>	<i>11</i>
<i>Figuur 17: Plan niveau 0, toekomstige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016) ...</i>	<i>12</i>
<i>Figuur 18: Plan niveau +2, toekomstige toestand, pand Graaf Van Vlaanderenplein (Van Looveren, 2016) .</i>	<i>12</i>
<i>Figuur 19: Toekomstplan met aanduiding van de geplande werken (Geopunt, 2017).</i>	<i>13</i>
<i>Figuur 20: Topografische kaart met situering van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2017).</i>	<i>14</i>
<i>Figuur 21: Situering van het onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel (Geopunt, 2017).</i>	<i>15</i>
<i>Figuur 22: Hoogteprofiel doorheen het plangebied in WO richting (Geopunt, 2017).</i>	<i>15</i>
<i>Figuur 23: Hoogteprofiel doorheen het plangebied in NZ richting (Geopunt, 2017).</i>	<i>15</i>
<i>Figuur 24: Gent aangegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Geopunt, 2017).....</i>	<i>16</i>
<i>Figuur 25: Situering van het onderzoeksgebied op de Tertiairgeologische kaart (DOV, 2017).</i>	<i>17</i>
<i>Figuur 26: Situering van het onderzoeksgebied op de Quartairgeologische kaart 1/200.000 (DOV, 2017). ...</i>	<i>18</i>
<i>Figuur 27: Uitleg van het type volgens de quartairgeologische kaart, schaal 1/200.000 (DOV, 2017).</i>	<i>18</i>
<i>Figuur 28: Situering van het onderzoeksgebied op de Quartairgeologische kaart 1/50.000 (DOV, 2017).</i>	<i>19</i>
<i>Figuur 29: Situering van het onderzoeksgebied op de bodemkaart Vlaanderen (DOV, 2017).</i>	<i>20</i>
<i>Figuur 30: Situering van het onderzoeksgebied op de potentiële bodemerosiekaart van de Vlaamse gemeenten (Geopunt, 2017).</i>	<i>21</i>
<i>Figuur 31: Bodemgebruik in de omgeving van het plangebied volgens de bodemgebruikskaart (Geopunt, 2017).....</i>	<i>21</i>
<i>Figuur 32: Kaart met aanduiding van het projectgebied en de vondstlocaties uit de CAI (CAI, 2017).</i>	<i>23</i>
<i>Figuur 33: Kaart met aanduiding van het erkend erfgoed in de omgeving van het projectgebied (AOE, 2017).</i>	<i>24</i>
<i>Figuur 35: Kaart met de 14de—eeuwse stadsomwalling (Gentdekuip, 2017)</i>	<i>26</i>
<i>Figuur 36: Detail uit de kaart van Deventer met aanduiding van het onderzoeksgebied (KBR, 2016).</i>	<i>28</i>
<i>Figuur 37: Detail uit de kaart van Deventer met aanduiding van het onderzoeksgebied: detail (KBR, 2016). ..</i>	<i>28</i>
<i>Figuur 38: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2017).</i>	<i>30</i>
<i>Figuur 39: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied: detail (Geopunt, 2017). ..</i>	<i>31</i>

<i>Figuur 40: Detail uit kaart van Gent van Roothaese and Kierdorff met aanduiding van het onderzoeksgebied (STAM, 1837).</i>	32
<i>Figuur 41: Detail uit de kaart van Gent door Saurel met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2017).</i>	32
<i>Figuur 42: Situering van het onderzoeksgebied op de kaart van Vandermaelen (Geopunt, 2017).</i>	33
<i>Figuur 43: Kadasterontwikkelingen nr. 2480, eind 19de eeuw (KAG, 2017).</i>	34
<i>Figuur 44: Foto van vier panden in de Tweebruggenstraat met beschermde gevel, circa 1979 (AOE, 2017).</i>	35
<i>Figuur 45: Kadasterontwikkelingen nr. 2539 eind 19de eeuw (KAG, 2017).</i>	36
<i>Figuur 46: Postkaart 'Place du Comte de Flandre' uit 1901 (Gentblogt, 2017).</i>	37
<i>Figuur 47: Postkaart tonende het neoclassicistische huizenblok, onbekende datum (Delcampe, 2017).</i>	37
<i>Figuur 48: Kadasterontwikkelingen rond 1938 (KAG, 2017).</i>	38
<i>Figuur 49: Kadasterontwikkelingen rond 1949 (KAG, 2017).</i>	39
<i>Figuur 50: Synthesepan met aanduiding van de geplande werken (Geopunt, 2017).</i>	43

7 PLANNENLIJST

GEGR/17/01/13/1 - Digitale aanmaak.....	3
GEGR/17/01/13/2 - Digitale aanmaak.....	4
GEGR/17/01/13/3 - Digitale aanmaak.....	7
GEGR/17/02/09/4 - Digitale aanmaak.....	13
GEGR/17/01/13/5 - Digitale aanmaak.....	14
GEGR/17/01/13/6 - Digitale aanmaak.....	15
GEGR/17/01/13/7 - Digitale aanmaak.....	16
GEGR/17/01/13/8 - Digitale aanmaak.....	17
GEGR/17/01/13/9 - Digitale aanmaak.....	18
GEGR/17/01/13/10 - Digitale aanmaak.....	19
GEGR/17/01/13/11 - Digitale aanmaak.....	20
GEGR/17/01/13/12 - Digitale aanmaak.....	21
GEGR/17/01/13/13 - Digitale aanmaak.....	21
GEGR/17/01/13/14 - Digitale aanmaak.....	23
GEGR/17/01/13/15 - Digitale aanmaak.....	24
GEGR/17/01/13/16 - Digitale aanmaak.....	28
GEGR/17/01/13/17 - Digitale aanmaak.....	28
GEGR/17/01/13/18 - Digitale aanmaak.....	30
GEGR/17/01/13/19 - Digitale aanmaak.....	31
GEGR/17/01/13/20 - Digitale aanmaak.....	32
GEGR/17/01/13/21 - Digitale aanmaak.....	33
GEGR/17/02/09/22 - Digitale aanmaak.....	34
GEGR/17/02/09/23 - Digitale aanmaak.....	36
GEGR/17/02/09/24 - Digitale aanmaak.....	38
GEGR/17/02/09/25 - Digitale aanmaak.....	39
GEGR/17/02/09/26 - Digitale aanmaak.....	43